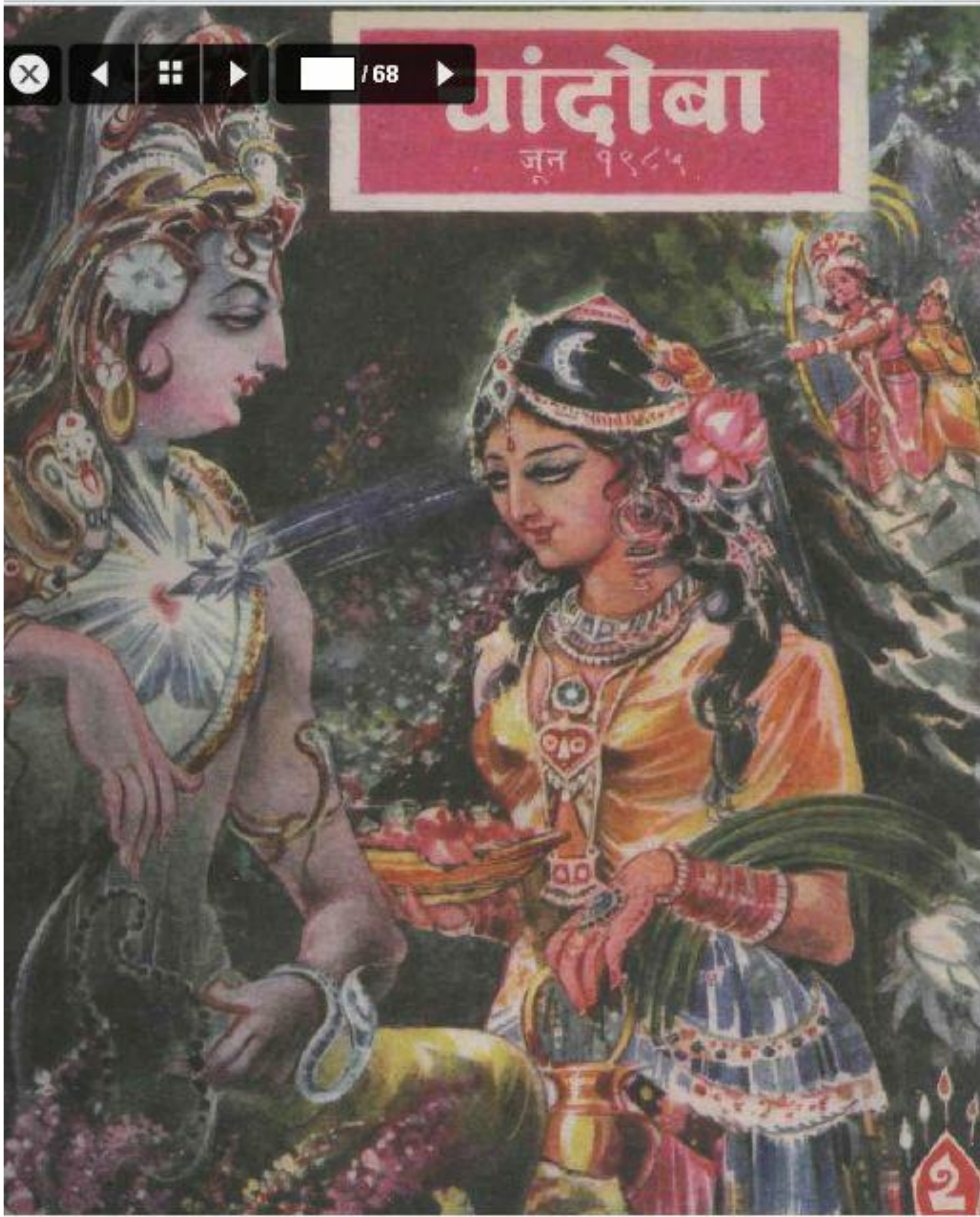

चांदोबा
जून १९८५
२

चांदोबातील नवलाई

इंदिरा गांधीची प्रतिमा

अमेरिकेत स्थापन झालेल्या लिबर्टीच्या पुतळ्या प्रमाणे मुंबईच्या जवळ समुद्रात इंदिरा गांधीचा पुतळा बांधण्याचा एक मोठा प्रयत्न चालू आहे. काही उद्योगपतींनी ह्या योजनेचा शुभारम्भ केला आहे.

पन्नास वर्षं आयुष्याचा तरुण म्हातारा

उत्तर केन्यातील माजिया किटोकसटा नावाचा पन्नास वर्षाचा एक म्हातारा रानात जनावरे चारत होता. तेव्हां एक अतिशय भयंकर रानटी म्हैस त्याच्यावर हल्ला करून आली. तेव्हां तो म्हातारा जरा देखिल घाबरला नाही. उलट जवळ येताच तिची शिंगे त्याने घट्ट पकडून ठेवून एक तास तिच्या बरोबर लढत राहिला. शेवटी ती म्हैस कसाबसा स्वतःचा जीव वांचवून जंगलात पळून गेली.

अंर्न्तराष्ट्रीय बौद्ध प्रदर्शनशाळा

गौतम बुद्धांच्या जीवनाचा व उपदेशांचा परिचय करून देणाऱ्या एका महान प्रदर्शन शाळेची स्थापना बुद्धाचे जन्मस्थान 'लाम्बनी' येथे करण्यात येणार आहे. भारत व नेपाळच्या सरहद्दीवर स्थापन होणाऱ्या ह्या प्रर्दशन शाळेच्या निर्मितीच्या हेतूने भारत तीन कोटी रुपये खर्च करणार आहे.

तुम्हांला माहीत आहे का?

१. चंद्रगुप्त मौर्याच्या दरबारातील शोभा मिळणारा ग्रीक राजदुत कोण होता?

२. प्लासीचे युद्ध केव्हां आणि कोणा मध्ये झाले?

३. 'गेट वे ऑफ इंडिया' कोणाच्या सन्मानार्थ स्थापन झाले?

४. महाराणा प्रतापच्या घोड्याचे नाव काय होते?

५. विश्वाचे अति प्राचिन प्रजातंत्र राष्ट्र कोणते?

[उत्तरे पान ६४ वर पहावीत]

गुरु आणि शिष्य

आनंदला अभ्यासाचा भयंकर कंटाळा होता. तो नेहमी अभ्यासापासून दूर पळायचा प्रयत्न करीत असे. त्यामुळे त्याच्या वडिलांना नेहमी त्याची काळजी वाटे. एकदा त्या गावात एक नविन शिक्षक आला. तेव्हां आनंदच्या वडीलांनी आनंदला बरोबर घेतले व ते त्या शिक्षकांच्याकडे आले व शिक्षकांना म्हणाले–"गुरूजी, ह्या मुलाला लिहायवाचायला शिकवून एक योग्य माणूस करा!"

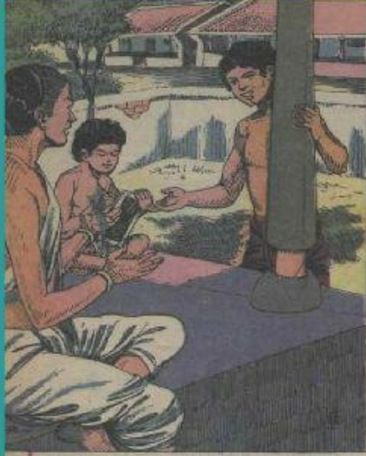
"माझ्या जवळ राहून जो एक वर्ष सेवा करेल. तो नक्की शिक्षणात यश प्राप्त करेल. ह्याला माझ्या घरी सोडून काळजी न करता निघून जा." गुरूजी म्हणाले.

आनंदला त्याच्या वडीलांनी गुरुजीच्या घरी सोडले. व ते घरी परत आले.

पहिल्या दिवशी गुरूजीनी आनंद कडून घरातील सर्व कामे करवून घेतली. गुरुजींच्या घरी चार दुभत्या म्हशी होत्या. त्यांना घेऊन जाऊन त्याने चारा चारून आणले. गोठा घुतला शेणाच्या गोवऱ्या लावल्या. गुरुजींची स्वयंपाकाची भांडी घासली.

आनंदनी गुरुजींची ही सर्व कामे मनापासून केली. पहिला दिवस संपताच गुरुजींनी आनंदला विचारले–"तू आज दिवसभर कामात अगदी मग्न होतास. सांग बरे तुला ह्यातील कोणते काम जास्त आवडले. त्या कामाच्या वेळेला मी तुला शिकवेन.

शिक्षणात जास्त कष्ट करण्याची जरूरी नाही. गुपचुप एका कोपऱ्यात बसून गुरुजींनी सांगितलेले फक्त ऐकायचे. त्यामुळे गुरुनी विचार केला की, आनंदच्या दृष्टीने असे शिक्षणच त्याला देणे योग्य होईल परंतु आनंदने स्पष्ट सांगितले–"गुरुजी, मला

शिक्षणापेक्षा कामच केलेले जास्त आवडते. शिक्षणात मला जास्त रस वाटत नाही.

अकराव्या दिवशी गुरुनी आनंदला आपल्या जवळ बसवत म्हटले–"ऐक मुला, म्हशी जे गवत खातात त्याचा दुधात बदल होतो. त्यामुळे म्हशीच्या शरिरात तशीच घडण घडण्याची खुबी आहे. अशा प्रकारे मनुष्याला जितके अनुभवाचे ज्ञान होते तेच त्याच्या शिक्षणाच्या रूपाने बदलतात. म्हणून मी ह्या साऱ्या गोष्टी तुला सांगेन. काय तू ऐकशील ?

"गुरुजी, ऐकणे ह्या प्रकाराची मला चीड येते आनंदने झटक्यात सांगितले.

ह्यानंतर आणखीन चार दिवस उलटले नंतर वाचण्याच्या दिवशी गुरुजींनी आनंदला बोलावले व म्हटले–"आनंद बाळा, तू उडू शकशिल. पाण्यावर चालू शकशिल तसले मंत्र मी तुला सांगेन. परंतु ह्याच्या आधी तुला अक्षर ओळख करून घेतली पाहिजे.

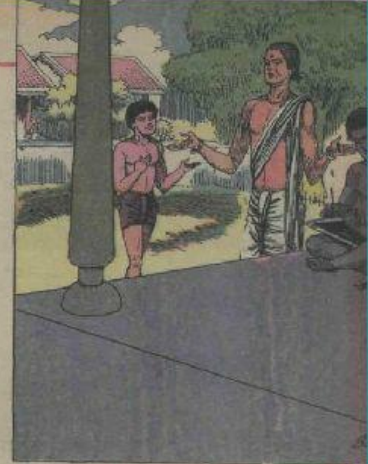
आनंदने गुरुजींनें सांगितलेले मान्य केले. गुरुनी त्याला अक्षराभ्यास शिकविण्यास सुरवात केली. परंतु शिकण्याच्या वेळी त्याचे सारे लक्ष घरातील कामांकडेच जात असे. म्हणून बराच वेळ लिहून सुद्धा त्याला एकही अक्षर शिकता आले नाही.

त्याच वेळी गुरु एका पांच वर्षाच्या मुलाला घेऊन आनंद जवळ आले व म्हणाले–"बघ हा मुलगा पाच वर्षाचा आहे व तू दहा वर्षाचा आहेस. मी ह्याला आता अक्षरे शिकवतो. तू पहा हा किती वेळात शिकतो.

तो मुलगा थोड्या वेळातच बरीच अक्षरे शिकला. तेव्हां त्या मुलाकडे निरखून पहात आनंद म्हणाला–"अरे शिकावयास वयाचा काही संबंध येत नाही. तू कितीही मोठा माणूस घेऊन ये. मी त्याला अक्षर-ज्ञान देतो."

आनंद आपल्या घरी गेला व आपल्या नोकराला बरोबर घेऊन आला. तेव्हां थोड्यावेळातच तो अक्षरे शिकला.

"पाहिलेस नां ? शिकावयास मनापासून आवड असली पाहिजे. वयाचा त्याच्याशी काही संबंध येत नाही." गुरुजी म्हणाले.

"हा नौकर वीस वर्षाचा आहे. म्हणून त्याला शिकावयास जमले. मी जेव्हां वीस वर्षाचा होईन. तेव्हा शिकेन.

"तर मग, तू कोणत्यातरी दहा वर्षाच्या मुलाला घेऊन ये. त्याला मी शिकवतो बघ." गुरुजी म्हणाले.

आनंदने सर्व गावात शोधले. परंतु त्याला दहा वर्षाचा बिन शिकलेला मुलगा काही मिळाला नाही. दहा वर्षाची सर्व मुले शिकावयास जात होती.

"इतक्या साऱ्या मुलांमध्ये जर समजले की, तू शिकलेला नाहीस तर अपमानाचीच गोष्ट होईल. म्हणून मन लावून अभ्यास करावयास शिक." गुरुजी म्हणाले.

मी कोणत्याही गोष्टी करता अपमान झालेल्याचा अनुभव केला नाही. एकेकाच्या नशिबाची गोष्ट आहे. सर्व लोक असे म्हणत आपली चेष्टा मस्करी करीत असतात की, आपण खूप बुटके आहांत मग काय ह्या गोष्टीचा अपमान समजून आपल्याला काय तसा अनुभव येईल कां ? कारण तुम्ही तर कधी उंच होऊ शकत नाहीत व मी कधी शिक शकत नाही. बस हीच एक गोष्ट आहे!"

आनंद म्हणाला. ह्यावर गुरुजी रागानेच म्हणाला–"आणि जर तू शिकावयास तयार नसलास तर तुला दररोज दहा फटके खावे लागतील."

आनंद घाबरून गेला तो रोज खूप वेळेपर्यंत अभ्यास करू लागला. तरी सुद्धा तो एक सुद्धा अक्षर आत्मसात करु शकला नाही.

एकदा गुरुजी रागाच्या भरात त्याला म्हणाले–"रोज तुला दहा अक्षरे तरी शिकली पाहिजेत. कमी शिकशील तेवढे तुला रोज फटके मिळतील."

"हा तर सारासार अन्याय आहे!" आनंद म्हणाला.

"कसा ? गुरुजीनी संतापाने विचारले.

"शिकणें ही माझी जबाबदारी आहे. तसेच शिकवणे ही तुमची जबाबदारी आहे. जर मी काहीच शिकू शकत नाही. तर याचा अर्थ असा होतो की, तुम्ही मला नीट प्रकारे शिकवू शकत नाही. त्यामुळे हा दोष तुमचा आहे. तर तुम्ही मला शिक्षा देण्याची धमकी देता. मग तुमच्या दोषाला तुम्हांला कोण शिक्षा करणार." आनंदनें गुरुजीना उलट प्रश्न करीत विचारले.

"बाळा, तू माझे डोळे उघडलेस. तू जर स्वत:च्या उणीवा समजू शकला नाहीस तर तुला शिक्षण प्राप्त होणे शक्य नाही. पण याद राख, मला जर माझा कमीपणा समजून आला तर तो मी नक्की सुधारण्याचा प्रयत्न करेन. मी तुला शिकवू शकत नाही. तू आनंदाने घरी निघून जा." गुरुजींनी समजावून सांगत म्हटले.

"माझ्या वडीलांनी तर मला एक वर्षा-पर्यंत घरी परत न येण्याचा हूकूम दिला आहे." आनंदनें संकोचानें गुरुजींना म्हटले. तू आपल्या वडीलांना सांग की, मी गुरुजींना त्यांच्या कमतरतेची कल्पना दिली गुरुजींनी थोडेसे चिडीनेच त्याला सांगितले.

आनंद आपल्या घरी निघून गेला. तेव्हां आनंदचे वडील घाबरून जात गुरुजींच्याकडे आले. तेव्हां गुरुजी म्हणाले–"तुमचा मुलगा शिक्षण सोडून बाकी कोणतेही काम शिकवले तरी ते तो शिकेल." असे म्हणत गुरुजींनी त्यांना परत पाठवून दिले.

आनंद शिक्षणात अगदीच कच्चा निघाला. परंतु शेती भातीच्या कामात त्याला शिक्षण नसल्याची कमतरता भासली. तेव्हां तो गुरुजींच्याकडे आला. गुरुजी घाबरून गेले. परंतु तो तेव्हां लगेच लिहीण्यास वाचावयास शिकला.

"पाहीलेत मी सांगितलेली गोष्ट खरी ठरली. एकं तर पांचव्या वर्षी तरी शिक्षण प्राप्त झाले असते. नाहीतर विसाव्या वर्षी." आनंद गर्वाने फुलून जाऊन म्हणाला.

"बर, बर असे आहे काय! तर मग हे सिद्ध झाले की, तू न शिकण्याचा दोष माझा नाही!" गुरुजी संतुष्ट होत म्हणाले.

[६]

[सर्पकेतु आपल्या काही मोजक्या सैन्यानिशी नगरात घुसला. त्यामुळे चंद्रवर्माचे व्यूह अस्ताव्यस्त झाले. तेव्हां चंद्रवर्मा सुबाहुच्याबरोबर घोड्यावर बसून नगरातून बाहेर पडून पहाडांच्या बाजूला पळू लागला. पहाडावर शत्रू सैनिकांनी त्यांना घेरले. त्यामुळे चंद्रवर्मा व सुबाहू दोघांनी खाली वहात जाणाऱ्या नदीत उड्या ठोकल्या. ह्यानंतर–]

चंद्रवर्माने वहाणाऱ्या नदीत पोहायचा प्रयत्न केला. परंतु त्या नदिच्या वेगा-मुळे त्याला तरंगण्या वाचून मार्गंच उरला नाही. पहाडाच्या कठड्यावरून त्याला शत्रू सैनिकांची आरडाओरड व बोलणे स्पष्ट ऐकू येत होते. परंतु त्याला ह्या गोष्टीचा उलगडा होईना की, सुबाहूने आपल्या-बरोबर नदीत उडी मारली. का? तो शत्रु सैनिकांच्या हाती सांपडला?"

हा सर्वं विचार करता करता तो वेगाने नदीच्या प्रवाहाबरोबर वाहात जात होता. त्याने पोहायचा खूप प्रयत्न केला. तो असफल झाला व काही वेळाने तो थकून गेला. शेवटी मरण जवळ आले असे समजून त्याने निराशेनें आपले डोळे घट्ट मिटून घेतले.

चंद्रवर्माने जेव्हां डोळे उघडले तेव्हां काय? सुर्यं डोक्यावर आला होता. चोहो-

बाजूला कांटेकुटे असलेले रान माजले होते ते दृष्य भयंकर होते. त्याने जाणले की आपण कोणत्यातरी पाण्याच्या बाजूला येऊन पडलो आहोत. त्याला समजले की दैवयोगानेंच प्रवाहावरोबर ह्या किनाऱ्याला येऊन पडलो. दुसऱ्याक्षणी त्याला सुबाहुची आठवण झाली. तो उठून बसला. त्याने आशेने चोहीकडे नजर टाकून पाहिली पण त्याचा काही मागमुस सुद्धा लागला नाही.

अतिश्रमाने त्याला सटकून भुक लागली. तो शेजारच्या झुडपांचा आधार घेत हळूहळू चालु लागला. तेथील काही झाडे फळांनी लगडलेली होती. आधीच भुकेला हाती येतील तितकी फळे तोडून त्याने आधाशा सारखी खाल्ली. तेव्हां त्याला स्मरणही राहीले नाही की हे भयंकर जंगल कोणाचे आहे.

भूक भागल्यावर चंद्रवर्मा येणाऱ्या आपत्तीचा विचार करू लागला. हि तर नशिबाचीच गोष्ट झाली की, शत्रूच्या तावडीतून तरी सुटका झाली. परंतु ह्या भयंकर जंगलात येऊन पडलो. हा कोणता प्रदेश आहे ? इथे मानववस्ती आहे कां नाही ? हा भाग भुतप्रेत व जंगली श्वापदांचा तर नाही नां ! असा मनांत विचार करीत करीत चंद्रवर्मा जंगलात शिरला. तो त्या झाडां खालून दूरपर्यंत गेला. तेवढ्यात भयंकर वादळ आल्याप्रमाणे झाडे हालू लागली व त्यामधून अंगावर कांटा येईल अशा कर्णभेदी कर्कश किंकाळ्यानी आसमंत हादरून गेले.

तो आवाज ऐकताच चंद्रवर्मा निश्चल उभा राहिला. झाडाच्या फांद्या त्याच्या बाजुला झुकून मोठ्या मोठ्याने आवाज करू लागल्या. तो ज्या बाजूला जाई त्या बाजूने त्या फांद्या वाकून कर्कश आवाज करीत त्याचा मार्ग अडवू लागल्या. ते पहाताच त्याला समजले की, हा भाग कोणत्यातरी जादूगाराचा असावा. आता इथून कसे बाहेर पडावयाचे. हाच प्रश्न त्याला भेडसावू लागला. त्याने रागारागाने म्यानेतून तलवार बाहेर काढली व समोर येणाऱ्या फांद्याचे शेंडे संतापाने कापून काढले. त्याच क्षणी कर्कश किंकाळी त्याच्या कानावर पडली. नंतर तावडतोब अत्यंत तापलेल्या विस्तवा सारखा तो भाग तापू लागला. त्या भागात जोर जोरात सर्पाचा फुत्कार ऐकू येऊ लागला.

चंद्रवर्मा उभा हांदरून गेला. परंतु तरीही त्याने थोडे साहस दाखविण्याचा व्यर्थ प्रयत्न केला. त्याने तलवार हाताच्या मुठीत घट्ट पकडून धरली. व सापांच्या फुत्काराच्या बाजूला आपला हात वळविला. जेथून गरम हवा येत होती तिकडे तो वळला. त्याने पाहिले तो एका झाडाच्या मुळातून एक तिन डोकी असलेला भयंकर साप सरपटत त्याच्या बाजूनेच येत होता. तो आपल्या जिभा बाहेर काढून फुत्कारत पुढे पुढे येत होता. चंद्रवर्माने मनात विचार करीत तलवार उगारली की प्रत्येक वारा गणित त्याचे तुकडे तुकडे व्हावेत. तेवढ्यात जंगलातून एक भयंकर विकृत हास्यध्वनीच्या बरोबर एक गोड आवाज त्याला ऐकू आला.

"बाळा, काळसर्पा ! तू ह्या मानवाचा संहार करू नकोस. हा बिचारा येथ येऊन पडला आहे. म्हणून तू ह्याला मोठ्या अगत्याने माझ्यापाशी घेऊन ये."

हे शब्द ऐकताच तो तिन डोकी असलेला काळसर्प थोड्या दूरवरच थांबला. जंगलातील सर्व झाडे न हालता उभी राहीली.

हवा सुद्धा थांबली. चंद्रवर्माने आश्चर्ययुक्त नजरेने सर्पाकडे पाहिले.

काळसर्पाने आपल्या तिन्हीं डोक्यांनी चंद्रवर्माला असा संकेत केला. मी करतो त्याप्रमाणे तू माझे अनुकरण कर. ह्यानंतर तो जंगलात निघाला. चंद्रवर्माला दूसरा कोणताच उपाय सुचला नाही. हा प्रदेश कोणी मांत्रीकाने आपल्या मुठीत ठेवला आहे. त्यामुळे त्याला त्या सर्पाचे अनुकरण करण्याशिवाय दूसरा मार्गच उरला नाही. जर कां आपण येथून पळून जाण्याची संधी घेतली तरमरण हे नक्कीच असा त्याने विचार केला.

चंद्रवर्मा असा विचार करीत करीत एका हातात तलवार घट्ट पकडून ठेवत त्या काळसर्पाच्या पाठोपाठ जाऊ लागला. थोड्या दूरवर गेल्यावर एका प्रचंड वृक्षाच्या खाली त्याला एक ससाण्याचे डोके पंख व सिंहाचे शरिर असलेला एक विचित्र प्राणी दिसला. सर्प त्याच्या समोर जाऊन उभा राहिला व आपल्या तिन्हीं डोक्यांनी खाली वांकून फुत्कार करू लागला. दुसऱ्या क्षणी तो विकृत प्राणी मधोमध दुभंगला गेला व त्याचे दोन तुकडे होऊन बाजूला जाऊन पडले आणि त्याला तेथे एक पडक्यां अवस्थेतील घर दिसू लागले व घराच्या चौकटीत एक जख्खड म्हातारी बाई पांढऱ्या केसांची व कमरेत वांकलेली त्याच्या नजरेस पडली.

ते पाहून चंद्रवर्माच्या तोंडून एकही शब्द बाहेर पडला नाही. त्या बाईला पहाताक्षणीच चंद्रवर्माच्या मनांत एक शंका आली की, ही बाई खरच मनुष्य आहे कां पिशाचीण आहे? तेवढ्यात त्या बाईने आपल्या हातातील काठी तिनदा जमिनीवर हापटली व त्याला प्रेमाने म्हणू लागली–" काळसर्पा, आता तू जाऊ शकतोस!" असे म्हणून ती चंद्रवर्माकडे वळत म्हणाली–"मुला, घराच्या आत ये! मी किती दिवसांपासून तुझी वाट पहाते आहे!"

चंद्रवर्माने आश्चर्याने थक्क होऊन विचारले–"काय? माझी वाट पहात होतीस!"

"होय रे मुला! तुझीच वाट पहात होते. तुला माझी खूप मदत करावयाची आहे. म्हणून मी सुद्धा तुला मदत करणार आहे." ती बाई म्हणाली.

त्या गोष्टी ऐकून चंद्रवर्माला समजले की, ही म्हातारी माणूसच आहे व जादुगारीण आहे.

"तुला कसे माहीत की मी कोण आहे? तुझे नाव काय आहे." असे म्हणत चंद्रवर्मा त्या म्हातारीच्या जवळ जाऊ लागला.

माझे नाव कापालिनी आहे. मी तुला कोणत्याही प्रकारे त्रास देणार नाही. त्यामुळे तू तुझी तलवार म्यानात ठेवलीस तरी चालेल. आणि जरी कां मला तुला त्रास द्यावा असा विचार आला तरी तुझ्या त्या तलवारीचा काहीही उपयोग होणार नाही. तुला जंगलात प्रवेश करता क्षणीच ह्याचा अनुभव आलाच असेल नां! माझ्या शक्ति सामर्थ्याने मी तोंड व जिभ नसलेल्या झाडांकडून बोलून घेतलेले पाहिलेस नां! त्याच झाडांनी तुझा रस्ता अडवला होता." कपालिनी म्हणाली.

चंद्रवर्माला समजले की, आता आपण असहाय्य ठरलो. त्याने नाईलाजाने आपली तलवार म्यानात ठेवली व तिला म्हटले–"कापालिनी, मी एक असा अभागी आहे की, राज्य व मित्र ह्यांना घालवून देऊन मी

येऊन पडलो. मी केव्हांही तुला त्रास देणार नाही. ह्या अशा प्रदेशात मी सुद्धा तुझ्याकडून अशीच आशा करू कां ?"

"काय मी तुला त्रास देईन तरी कां ? कापालिनी, चंद्रवर्माकडे पहात म्हणाली– "चंद्रवर्मा, मला जेवढे शक्य आहे तेवढी यथाशक्ति मी तुला मदतच करेन. परंतु माझ्याकडून मदत घेण्यापूर्वी तुला माझी एक मदत करणे जरूर आहे ?"

कापालिनीने चंद्रवर्माचे नाव घेऊन जेव्हां हांक मारले तेव्हां चंद्रवर्माचा मनापासून विश्वास बसला की, मंत्र सामर्थ्य तिच्या जवळ खूपच जास्त आहे. त्यामुळे आपल्या बाबतीतली सारी माहिती तिला आधी पासूनच माहीत असावी. आता ती हे सुद्धा सांगू शकेल की, ह्या क्षणी वीरपुर मधे काय चालले असेल. व आपला सेनापती धीरमल्ल व सुबाहु ह्याक्षणी कोणत्या स्थितीत असतील !

ह्या सर्व गोष्टी मनांत योजून विचारपूर्वक चंद्रवर्मा निर्भयपणे कापालिनीच्या जवळ गेला. तेव्हां तिने मोठ्या आदरने त्याला घराच्या आत नेले. घरांच्या भितीवर अनेक जनावरांची व माणसांची मुंडकी लटकलेली दिसली. भितींवर एका ठिकाणी एक मोठे भगदाड होते. तेथें एका विचित्र तऱ्हेने तैयार केलेला एका कांचेचा गोळा चमकत होता.

कापालिनीने चंद्रवर्माला तो कांचेचा गोळा जिथे ठेवलेला होता. त्याच्या शेजारच्या बैठकीकडे बोट करून बसण्यास सांगितले व म्हटले–"चंद्रवर्मा, तू तेथे बैस. तू नदीत न बुडता मृत्युच्या दाढेतून वांचून इथपर्यंत आलास ही भाग्याची गोष्ट आहे. मी जे कार्य साधावे असे म्हणते ते तुझ्याकडूनच करून घेणे शक्य आहे. दुसऱ्या कोणाकडून नाही.

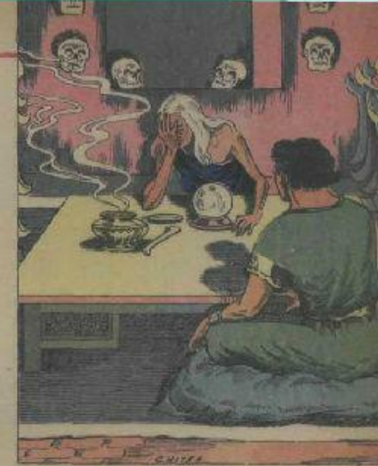
चंद्रवर्मा त्या कांचेच्या गोळ्या शेजारच्या आसनावर बसत म्हणाला–"कापालिनी, हा गोळा विचित्र वाटतो आहे. ह्या गोळ्या विषयी मी पूर्वीच काही. गोष्टी ऐकल्या आहेत. काय ह्या गोळ्यात आपल्याला भूत-भविष्य व वर्तमान काळच्या गोष्टी दिसू शकतात नां ?"

चंद्रवर्माचे बोलणे ऐकून कापालिनी श्वास घेत म्हणाली–"मुला, चंद्रवर्मा ! तुला जसे माहित आहे. तसेच ह्या गोळ्यात आपल्याला झालेल्या गोष्टी व होऊन गेलेल्या गोष्टी पहावयास मिळतात. परंतु होणाऱ्या पहावयास मिळाल्या असत्या तर मला निराश होऊन जाण्याचे कारणच नव्हते. त्यामुळेच मला एका कठिण अशा कामा करीता व ते साध्य करून घेण्याकरीता तुझी मदत पाहिजे आहे."

"काय ते काम इतके कठीण आहे कां ?" चंद्रवर्माने तिला विचारले.

"हो, हो कठीण असेच आहे. पण असाध्य नाही. येथून सुमारे शंभर योजने लांब एक शंखू नावाचा मांत्रिक रहातो. तू त्याच्या घरात जाऊन मी सांगेन ती एक गोष्ट चोरून आणली पाहीजेस. त्या वस्तुमुळे मी एक हजार वर्षांपर्यंत तारूण्य व स्वास्थ मिळवून आयुष्य जगू शकेन नाहीतर...!"

कापालिनी आपली वाक्ये पूर्व करण्यापूर्वीच उमळून उमळून रडू लागली. व आपले ओघळणारे अश्रू पुसु लागली. तेव्हां त्या म्हातारी बद्दल चंद्रवर्माला अपार कणव उत्पन्न झाला. प्रथम चंद्रवर्माला शंका आली

की, ही जादूगारीण त्याला धोका देऊन त्याला ठार मारेल पण तिने तिचे सांगितलेले दु:ख पाहून ती शंका दूर झाली.

"कापालिनी, मी माझी शक्ति पणाला लावून तुला मदत करेन ! परंतु ह्यापूर्वी तू माझे एक छोटे काम केले पाहीजेस. काय तू ह्या कांचेच्या गोळ्यात पाहून सांगू शकतेस कां? की ह्या क्षणी माझे वीरपुर नगर कोणत्या स्थितीत आहे ? आणि माझा सेनापती धीरमल्ल व माझा नोकर सुबाहू जिवंत आहेत कां नाहीत ?"

कापालिनी खदखदून हसत उठून उभी राहीली व भितीवरं टांगून ठेवलेले एक मानवाचे लांब हाडूक काढून तिने हातात

घेतले व त्या चमकत्या गोल कांचेच्या गोळ्या जवळ येऊन उभी राहिली व डोळे मिटून तोंडाने कोणता तरी मंत्र पुटपुटू लागली. व त्या हाडकाने तीने गोळ्याला स्पर्श केला व म्हणाली–"हे बघ तुझे वीरपुर नगर!"

आगीच्या ज्वाळा चारी बाजूला घडाघड पेटून आकाशाला भिडू पहात होत्या. सर्वत्र धुर पसरला होता. नगराच्या सर्व रस्त्यावर लोक हाहाकार करीत भयग्रस्त स्थितीत अवास्तव पळत होते. ते दृष्य पाहून चंद्रवर्मा अत्यंत व्याकुळ झाला व जोर जोरात ओरडत त्याने आपले डोळे बंद करून घेत म्हटले–"कापालिनी, बस बंद कर. मी डोळयांने ते दृष्य पाहू शकत नाही." तेव्हां कापालिनीनें पुन्हां ते हाडूक त्या गोळ्याला टेकवले आणि काय आश्चर्य ते दृष्य क्षणभरात अदृश्य झाले. पुन्हां तिने ती जादूची कांडी त्या गोळ्याला लावली व मंत्र म्हणत म्हटले–"आता पहा, हा तुझा सेनापती धीरमल्ल!"

चंद्रवर्माने मोठ्या आशेने डोळे उघडले व उत्सुकतेने त्या कांचेच्या गोल गोळ्याकडे पाहू लागला. तेव्हां त्या कांचेच्या गोळ्यात त्याला भयंकर पहाड दऱ्याखोऱ्या व नदी नाले दिसले. आपल्या काही सैन्यासह सेनापती धीरमल्ल वेगाने दौडत त्या रस्त्याने जात होता. त्याला चारी बाजूनी वेढा देत सर्पकेतुचे सैनिक त्याच्या जवळ जवळ येत होते. धीरमल्लाने आपला घोडा थांबविला. व आपल्या साथीदारांना आदेश दिला. नंतर आपली तलवार खेचून काढून तो शत्रू सैन्याला तोंड देण्याकरीता वीजेच्या गतीने पुन्हां पळू लागला.

"हि गोष्ट आज सकाळी घडली आहे. ह्यानंतर त्याचे काय झाले हे पहाणें चांगले नाही!" असे म्हणत कापलिनीनें ती जादुची कांडी परत त्या गोलावर टेकविली तत्क्षण ते दृष्य अदृष्य झाले.

चंद्रवर्मा आश्चर्यचकित होऊन त्या अद्भुत कांचेच्या गोळ्याकडे पहातच राहिला! (क्रमशः)

समजुतदारपणा

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ गेला. प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणे मौन-पणे स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा, तू कोणती इच्छा मनात धरून ह्या अर्ध्यारात्री हे कष्ट सहन करीत आहेस. परंतु ह्या होणाऱ्या गोष्टींचा काही भरोसा नाही की, ती गोष्ट साध्य होताच तू खरोखरी संतुष्ट होशील. ह्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला शान्तनवर्मा नावाच्या राजाची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला·

कुंतल देशाचा राजा शान्तन वर्मा खूप दयाळू व धर्मात्मा होता. त्यामुळे त्याच्या राज्यातील प्रजेला चोर दरोडेखोरांचे भय नव्हते. परंतु निसर्गतः होणाऱ्या प्रकोपाचा सामना त्यांना करावा लागे. त्यामुळे

प्रजेला संकटे सोसावी लागत. कधी जास्त पावसामुळे पिके नष्ट होत, तर कधी पाण्याच्या दुर्भिक्षामुळे दुष्काळ पडे. त्यामुळे वेळोवेळी राजा सर्व राज्यातील गावातून फिरून लोकांना पाहीजे ती मदत करे.

एकदा वर्षा ऋतुत कुंतल देशातून वहाणारी नदी बलभद्र हिला पुर आला. त्यामुळे कित्येक गावे पाणीमय होऊन गेली. लोकांचे बरेच नुकसान झाले. तेव्हां राजा शान्तन वर्मा ह्यानें काही नोकर व अधिकाऱ्यांना बरोबर घेतले व तो जेथे लोकांना पुराचा त्रास झाला व जे बेघर झाले तेथे गेला व त्यांना पाहीजे ती मदत केली.

राजा परत जेव्हां राजधानीला येत होता तेव्हां वाटेतील जंगलात त्यांना एक आश्रम दिसला. चौकशी केल्यानंतर त्यांना समजले की तो आश्रम ज्ञानश्रय नावाच्या एका मुनींचा आहे व ते योग विद्येत विद्वान तपोबलवान शक्तिशाली आहेत.

नंतर शान्तन वर्मा राजाने मुनींचे दर्शन घेतले. तेव्हां मुनींने त्यांचे आदराने स्वागत केले व म्हटले-"राजन् मी असे ऐकले की, आपण दानशूर धर्मात्मा आहात व जनतेच्या सुखादु:खा शिवाय आपल्याला काही सुचत नाही. तुम्हीं त्यांचीच नेहमी चिंता करता. असा राजा पहावयासही मिळत नाही. तुम्ही मला भेटायला आला आहात तेव्हां जर कां आपल्या मनांत काही इच्छा असेल तर मला सांगा."

राजा विनयतेने म्हणाला-"महात्मा, मी जनतेच्या कल्याणाकरीता अनेक योजना आंखल्या आहेत व त्या तेवढ्या लवकर संपत नाहीत. पुर, वादळ पाऊस ह्या नैसर्गिक प्रकोपांपासून तर ते थांबवता येत नाही. तरीही त्यामुळे नागरीकांचे अपार नुकसान होते. ते आम्हांला कुठल्याही प्रकारे थांबवता येत नाही. तरी कृपया तुम्ही मला काही तरी योग्य मार्ग सांगा.

ह्यावर ज्ञानाश्रय मुनी मंदहास्य करीत म्हणाले-"आपली इच्छा तर प्रशंसनीय आहे. परंतु कोणतेही काम मनांत आणले तर त्याचा मोठा खोल विचार करावयास हवा. तेव्हांच ते कार्य सफल होते. काय आपल्या जवळ पाहिजे तितके कुशल अधिकारी आहेत कां?"

"मुनिवर, माझ्या राज्यातील अधिकाऱ्यांची दक्षता व शक्ति सामर्थ्यं ह्याबद्दल मला जरा देखील शंका नाही. ते राज्यकारभारात मला कोणत्याही कार्यात चांगला सल्ला देऊन सर्वप्रकाराने मला योग्य तेवढी मदत करतात. परंतु आता माझा एवढाच हेतू आहे की, मी जनतेकरीतां करीत असलेले कार्य लवकरात लवकर पूर्ण व्हावे.

मुनी क्षणभर गप्प राहीले व म्हणाले-"राजा, तर तुला मी एक अपुर्व शक्ति असलेले यंत्र भेट म्हणून देतो. ते यंत्र डोक्यांवर ठेवून जो संकल्प मनात करशिल.

ते काम तावडतोब होते. व ते करण्याविषयी योग्य तो सल्ला सुद्धा आपल्याला तावडतोब मिळेल. असे म्हणत मुनीने एक हस्तीदंती पेटी राजाच्या हातात दिली.

राजाने श्रद्धापुर्वक ती हातात घेतली. नंतर मुनीने त्याला त्याबद्दल सांगत म्हटले–"राजा ह्या यंत्राच्या बाबतीत एक खास गोष्ट मी तुला सांगणार आहे. मी माझी थोडी शक्ति, तपस्या ह्याचा त्याग करून हे यंत्र बनविलेले आहे. त्यामुळे ह्याचा महिमा मी जो पर्यंत जिवंत आहे. तो पर्यंतच रहाणार ह्या क्षणी माझे आयुष्य ऐंशी वर्षाच्याही पुढे आहे. मी योग साधना केली आहे. त्यामुळे जास्तीत जास्त मी अजून पंद्रहा वर्षे तरी जगू शकेन तो पर्यंत तुम्ही निश्चितपणे ह्या यंत्राचा उपयोग करू शकता. मी मेल्या-नंतर मात्र ही पेटी म्हणजे एक केवळ लाकडी पेटीच म्हणून राहील.

शान्तन वर्मा थोडा वेळ विचार करीत राहीला. नंतर त्यांनी ते यंत्र परत करीत. म्हटले–"मुनिवर, मी ह्या यंत्राचा स्विकार करू शकत नाही. कृपा करून माझ्यावर असंतुष्ट होऊ नका.

मुनीने विस्मयाने पहात विचारले–"राजा, तू हे कोणत्या कारणामुळे परत करीत आहेस. तुला हे कमीत कमी पंद्रहा वर्षे तरी वापरता येईल. ह्याच्या मुळे तुला जनतेच्या कल्याणाच्या अनेक गोष्टी संपन्न करून घेता येतील नां!

"महात्मन्, मला क्षमा करा. ह्या यंत्रा पासुन सद्य स्थितीत जरी मला लाभ करून घेता येत असला तरी भविष्यकाळातील होणाऱ्या गोष्टीं करीता मलाच विचार करावयास हवा नां! म्हणून मी ह्याचा स्विकार करीत नाही." राजाने म्हटले.

मुनीने मंदहास्य करीत राजाला आशि-र्वाद दिला व जाण्याची परवानगी दिली.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला–"राजा, शान्तनवर्मा खूप लोभी लालची तर नाहीच पण भोळाभाळाच वाटत आहे. त्याची मनोकामना ऐकून मुनीने आपल्या तपोबलाने तयार केलेले एक यंत्र त्याला भेट रूपे म्हणून देऊ केले. परंतु त्यावरही राजा संतुष्ट झाला नाही. व त्याने ते मुनींना परत करून टाकले. उलट भविष्य काळात उत्पन्न होणाऱ्या समस्यांचा उल्लेख करीत त्याने आपल्या भोळ्या स्वभावाचा प्रत्यय दिला. व जनतेच्या करीता करून देणाऱ्या कल्याणकार्याला वंचीत राहिला. ह्याचे कारण त्याची लोभीवृत्ती व भोळेपणाच आहे नां?" ह्या प्रश्नांची उत्तरे माहीत असून तू दिली नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील.

ते ऐकून विक्रमादित्य म्हणाला–"शान्तन वर्मा राजाने मुनींच्या कडून मिळणारे यंत्र त्यांना परत करून आपला विवेक जाणीव ह्यांचा प्रत्यय घडवून दिला. ह्या क्षणी ते स्वत: विचार करून आपल्या अधिकाऱ्यांबरोबर सल्लामसलत करून काळजीपूर्वक राज्याचा राज्यकारभार करीतच आहेत अशा वेळेस जर मुनींन कडून मिळालेल्या मंत्राच्या सहाय्याने राजा जर राज्यकारभार करू लागेल तर राज्यातील अधिकाऱ्यांना काही विचार करण्यास संधीच मिळणार नाही पंद्रहा वर्षात ते आपली सर्व विचार शक्ति घालवून बसतील पंद्रहा वर्षानंतर यंत्राचा महिमा संपुष्टात आला की, परत त्या सर्वांना विचारशक्ति व क्षमता वाढविणे शिकावयास पाहिजे. विचार प्रगल्भताच मनुष्य प्राण्यांची एक महान शक्ति समजली जाते. तेव्हां अशा स्थितीत जर यंत्राच्या लोभाला बळी पडून ती त्याग केली तर सद्य स्थितीत त्याचा विचार करणाऱ्या राजाला लोभी व लालसी भोळे म्हणता येणार नाही. ते माझ्या दृष्टीने तरी अत्यंत विवेकशिल व समजुतदार आहेत."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेताबरोबर अदृश्य झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

मुर्ख आणि भक्त

एका जंगला जवळच्या गावात एक गरीब ब्राह्मण रहात होता. त्याच्या घराला लागूनच्या घरात एक गरीब लाकुडतोड्या रहात होता.

अचानक लाकुडतोड्याच्या परिस्थितीत खूप मोठा बदल झाला. त्याने आपली झोपडी बदलून त्याच्या शेजारीच एक मोठे घर बांधले. व त्याच बरोबर त्याच्या घरातील मुलेबाळे व त्याची बायको चांगले कपडे वापरू लागली.

लाकुडतोड्याच्या ह्या बदलेल्या परिस्थितीमुळे गरीब ब्राह्मणाला अत्यंत आश्चर्य वाटू लागले. ब्राह्मणांच्या बायकोने नवऱ्याला म्हटले–"ह्या लाकुडतोड्यांच्या जीवनात जो एकदम बदल घडला आहे त्याची माहीती काढून मी तुम्हांला सांगते."

थोड्या दिवसाने त्या ब्राह्मणीने पतीला म्हटले–"अहो, हा लाकूडतोड्या रोजच्या रोज थोडा थोडा श्रीमंतच बनत चालला आहे. मी ह्याचा शोध काढला आहे. त्या लाकुडतोड्याच्या बायकोने ती गोष्ट मला सांगितली.

काही दिवसापूर्वी एक दिवस रात्रंदिवस पाऊस पडत होता. त्यामुळे लाकुडतोड्या लाकडे तोडायला जंगलात जाऊ शकला नाही. त्यामुळे त्याच्याकडे जे काही शिल्लक उरले होते. ते सर्व खर्च होऊन गेले. त्यानंतर त्यांना पुढे दोन-तीन दिवस उपाशीच रहावे लागले.

एक दिवस रात्री अचानक लाकडतोड्याच्या मनात एक युक्ति आली. गावाजवळून वहाणाऱ्या नदीच्या कांठावर एक जुने पुराणे देऊळ आहे. लाकुडतोड्या रात्री अंधारात कुऱ्हाड घेऊन त्या देवळात घुसला त्याच्या मनांत विचार आला की, ती लाकडाची देवाची मुर्ती तोडून तरी थोडे पैसे मिळवता येतील. पण जशी त्याने कुऱ्हाड उगारली तशी त्या लाकडाच्या मुर्तीमधून आवाज बाहेर पडला–"अरे थोडा थांब."

लाकुडतोड्या आपली कुऱ्हाड तशीच हवेत उगारून उभा राहीला. त्याच क्षणी त्या लाकडाच्या मुर्ती मधून शब्द बाहेर पडले–"तुला फक्त धनच पाहिजे आहे नां? तर तू दर सोमवारी सूर्योदया पूर्वी ह्या नदीत एक बुडी मार तुला तुझ्या हातात एक सोन्याचे नाणे दिसेल."

त्या दिवसानंतर दर सोमवारी तो सोन्याचे एक नाणे मिळवू लागला. व श्रीमंत बनला.

ब्राह्मणीने असा सर्व समाचार आपल्या पतीला सांगितला व म्हटले–"आपल्याला सुद्धा श्रीमंत व्हायला हाच एक सोपा उपाय आहे. तुम्ही सुद्धा एक कुऱ्हाड घेऊन जाऊन देवाच्या मुर्तीवर उगारा म्हणजे मग काय आपल्याला सुद्धा दर सोमवारी एक सोन्याचे नाणे मिळत जाईल."

परंतु त्या ब्राह्मणाला तिने दिलेला सल्ला पसंत पडला नाही. त्याने विचार केला की, धनाच्या लोभाने लाकडाच्या देवाच्या मुर्तीवर कुऱ्हाड उगारणे म्हणजे पाप समानच आहे. परंतु त्याने त्यावर खूप गाढ विचार केला. तेव्हां त्याला

स्वतःच्या गरीबीवर तोच काय तो एक उपाय बरोबर वाटला.

त्याच दिवशी रात्री तो ब्राह्मण एक कुऱ्हाड घेऊन त्या देवळात जाऊन पोहोचला. व आपण करीत असलेल्या पापाचा संकोच करीत त्याने देवावर कुऱ्हाड उगारली. परंतु मुर्ती मधून कोणतेही शब्द बाहेर पडले नाहीत. त्यामुळे ब्राह्मणाला अत्यंत आश्चर्य वाटू लागले. ह्यावेळी त्याने कुऱ्हाड आपल्या हातात जोरात घट्ट पकडून ठेवली व मुर्तीकडे रागीट नजरेने पहात त्याने ती उगारली.

त्याच क्षणी एक दिव्याचा उजेड मुर्तीच्या चेहऱ्यावर पडला त्यामुळे त्याला त्या मुर्तीचा चेहरा स्पष्ट दिसू लागला.

लतिका खरे

दुसऱ्या क्षणी तो भीतीने थरथर कांपू लागला व बेशुद्ध होत खाली कोसळला.

त्याच वेळेस पडता पडता त्या ब्राह्मणाला त्या मुर्तीतून काही शब्द ऐकू आले–"मुला तू देवावर भक्ति व विश्वास ठेवणारा आहेस. ते सोडून तू तुझ्या शेजारी रहाणाऱ्या मुर्ख लाकूडतोड्या सारखा व्यवहार करू पहातोस. तो मुर्खपणाने माझ्यावर कुऱ्हाड चालवेल ह्यात मला जरा देखील शंका नव्हती. कारण त्याच्या दृष्टीला तर मी केवळ एक लाकूडच आहे नां! परंतु तू ब्राह्मण असा मूर्खासारखा व्यवहार कसा करू पहातोस? तुला असे कसे वाटले की, तुझ्या ठिकाणी जी भक्ति आहे! तशीच त्या लाकुडतोड्याजवळ असेल. आणि त्यातून तू जर आज कुऱ्हाड चालवलीच असतीस तर नक्कीच तुला पापाचा भागिदार व्हावे लागले असते. काय तुला माहीत आहे कां? की देवाची मुर्ती म्हणजे काय असते? लाकुडतोड्यांची गोष्ट ह्या बाबतीत सर्वदा भिन्न आहे. तो तुझ्या सारखा ज्ञानी व विवेकशिल असत नाही."
ब्राह्मण हळूहळू शूद्धीवर येत असताना त्याला हे ऐकू आले.

त्यानंतर तो ब्राह्मण उठून उभा राहीला. व त्या मुर्तीला हात जोडून नमस्कार करून तो परत घरी आला. त्याच्या बायकोने त्याला दारातच विचारले–"सांग, शेवटी काय झाले? कारण आपला पती कुऱ्हाड घेऊन देवळात गेल्यानंतर तिने सुचविलेल्या सल्ल्याबद्दल मनांतून तिला भयंकर पश्चाताप झाला.

ब्राह्मण म्हणाला–"मी अत्यंत भाग्यवान आहे. कारण देवाच्या तोंडूनच त्याचे बोलणे ऐकले. आपण आपल्या गरिबीवर दुःखी होणे बरोबर नाही. कारण त्याला तो देवाचा निर्णय समजून आपल्याला जेवढे काय प्राप्त होते. त्यावरच समाधान मानून राहिले पाहीजे तशीच सवय आपण आपल्याला लावली पाहिजे.

त्याच्या पत्नीने तेच योग्य मानून मान हलविली व मनोमन संतुष्ट झाली.

चुकीची समजूत

छिन्दवाडा नावाच्या गावात सोमशेखर नावाचा एक माणूस रहात होता. त्याला जनार्दन नावाचा एकुलता एक मुलगा होता. सोमशेखर शिघ्रकोपी होता. तो कोणत्या ना कोणत्या गोष्टी करीता आपल्या मुलाला रागवत व शिव्या देतअसे. परंतु जनार्दन न बोलता वडीलांना उलट उत्तरे न देता मुकाट्याने ऐकून घेत असे.

जनार्दन लग्नायोग्य झाला. परंतु कोणीही मनुष्य त्याला आपली मुलगी द्यावयास तयार नव्हता. शेजार गावी दण्डपाणि नावाचा जनार्दनचा एक नातेवाईक रहात होता. त्याची मुलगी मिनाक्षी लग्नायोग्य झाली. तरी सुद्धा त्यांनी मुली करीता जनार्दनचे स्थळ निवडले नाही.

जनार्दनच्या बद्दल दण्डपाणिच्या मनातच नाही तर इतर अनेक लोकांच्यात विषेश प्रकारचा तर्क होता. तो असा की, जनार्दन भोळा-भाबडा नाही परंतु एक नंबरचा भेकड आहे. त्यामुळे वडिलांनी कितीही रागावले शिव्या घातल्या तरी तो ते मुकाट्याने ऐकून घेऊन गप्प बसून रहातो.

एकदा सोमशेखरने आपल्या मुलाला जनार्दनला ताम्रपुरी नावाच्या शेजारच्या गांवी आंबे विकत आणण्या करीता पाठवले. जाण्यापूर्वी वडिलांनी त्याला बजावून सांगितले की, आंबे स्वस्त असतील तरच घेऊन ये नाहीतर नको.

त्या दिवशी रात्री जनार्दन पंन्नास आंब्यानी भरलेली टोपली घेऊन घरी आला. सोमशेखरला जेव्हां समजले की, जनार्दन पन्नास आंब्याना पन्नास रुपये देऊन घेऊन आला. तेव्हां त्याला अतिशय संताप आला तो रागारागाने त्याला म्हणाला–"अरे मुर्खा तुझे डोके तर फिरले बिरले नाही नां! मी तुला सांगितले की आंबे

स्वस्त असतिल तरच घेऊन ये नाहीतर रिकाम्या हाताने परत ये. तू तर पन्नास आंब्याला पन्नास रुपये दिलेस. आणि वर स्वत:चा मुर्खपणा दाखविलास नां! म्हणूनच कोणत्याही मुलीचा बाप तुझ्या बरोबर मुलीचे लग्न करून देण्यास तयार नाही.

जनार्दन प्रथमच एवढा लांबचा प्रवास करून थकला होता. तरीही तो शांतपणे वडींलाना म्हणाला–"बाबूजी, कोणत्याही गोष्टीची किमत आपल्या गावांत कमी व दुसऱ्या गावात जास्त असली तरच ती वस्तु स्वस्त आहे म्हणतात नां! तर आपल्या गावात बिलकूल आंबेच नाहीत. तिथे ताम्रपुरीला पन्नास आंब्याची किमत पंच्याहत्तर रुपये होती. मी घासाघीस घालून पन्नास रुपयांना खरेदी केले. वाट-खर्च पांच रुपये झाला....ह्यानंतर पुढे जनार्दन काही सांगणार होता."

पण सोमशेखर आपल्या मुलाचे बोलणे थांबवत चिडून म्हणाला–"अरे, तुला ह्या सर्व गोष्टी कोणी विचारल्या होत्या.

"पण तुम्ही विचारलेत किंवा नाही तरी मला सांगितलेच पाहिजे नां! पुन्हां तिथे मला रामनाथ सहाय्यक भेटले म्हणत होते की, त्यानी पूर्वी आपल्या कडून काही कर्ज घेतले होते. आपल्या कर्जातील व्याज चारशे रुपये त्यांनी माझ्या हातात दिले. असे म्हणून जनार्दनने ते पैसे वडिलांच्या हातात ठेवले. व म्हटले–"बाबूजी, एक गोष्ट लक्षात ठेवा! तुम्ही तोंडाने मला रोज ज्या शिव्या घालता रागवता त्याच कारणाने मला कोणी आपली मुलगी द्यावयास तयार नाही."

त्याच वेळेला त्यांचा नातेवाईक दंडपाणि घराच्या आतून बाहेर आला. त्याला पहाताच जनार्दन आश्चर्यचकित झाला व म्हणाला–"मामा, तुम्ही केव्हां आलात?"

"आता थोड्या वेळा पूर्वी! तुझ्या बाबूजींनी सांगितले तू काही कामाकरीता ताम्रपुरीला गेला आहेस.

दण्डपाणिच्या बोलण्यावरून जनार्दनला समजले की, आपले वडीलांच्या बरोबर झालेले संभाषण त्याला माहीत नसावे. म्हणून निर्धास्त होत जनार्दन म्हणाला–"आता आताच येतो आहे. मामा! तुम्ही अचानक आलात! काय विषेश आहे?"

"मी तुम्हा लोकांच्या कानावर माझ्या मुलीचे लग्न ठरल्याची गोष्ट सांगण्याच्या हेतूने आलो होतो." दण्डपाणि खुदुखुदु म्हणाला.

"अरे, कुणाच्या बरोबर काय?" तुझ्याच बरोबर!" दण्डपाणि म्हणाला.

हे उत्तर एकून सोमशेखर म्हणाला–"पण, तुला तर येऊन इथे बराच वेळ होऊन गेला परंतु जनार्दन. येईपर्यंत तू ही गोष्ट आम्हांला नाही सांगितलिस. हे काही बरोबर नाही हां!"

त्या दिवशी रात्री सर्वजणांनी आनंदाने गप्पागोष्टी करीत जेवण केले. दण्डपाणिने आपल्या गावात पोहोचताच आपल्या घरी जाऊन बायकोला सांगितले की, मिनाक्षीचा विवाह त्याने जनार्दनच्या बरोबर निश्चित केला आहे. त्यावर दण्डपाणिची बायको आश्चर्यचकित होत म्हणाली-"काय हो, तुम्ही घरातून निघतांना एका शब्दानेही माझ्याशी बोलला नाहीत की लग्न पक्के ठरवायला जात आहे. आणि लग्न ठरवलेत तेही एका नंदीबैलाशी नां? तुम्हांला माहीत आहे की, जनार्दनला व्यवहार ज्ञान बिलकूल नाही.

तेव्हां दंण्डपाणिने बायकोला सर्व सांगत समजावत म्हटले–"जेव्हां जर्नादन आंबे खरेदी करून घरी परत आला. तेव्हां त्याला माहित नव्हते की, मी आतल्या खोलीत बसलो आहे. आणि त्याला जेव्हां समजले की, त्याचे वडीलांशी झालेले सर्व संभाषण मी ऐकले त्यामुळे त्याने एकदम सारवा-सारव करण्याचा प्रयत्न केला. तो खूप समजुतदार आहे. तो पाहिजे त्यापेक्षा जास्तच वडिलांचा आदर करतो. परंतु आज मला समजले की, जरूरत पडेल तर तो आपल्या वडिलांन बरोबर विरोध पण करू शकतो.

हे ऐकल्यावर दण्डपाणिच्या बायकोचा विश्वास बसला की, आपल्या मुलींकरीता याहून चांगले स्थळ कोणते मिळणार.

ऋषिंचा शाप

ब्रह्मदत्त काशीच्या गादीवर असता. बोधिसत्वांनी एका ब्राह्मण परिवार-मध्ये जन्म घेतला. त्याचे वडिल मौल्यवान हिरे, माणीक इ. रत्नांचा व्यापार करीत होते. त्यानी बोधिसत्वाना वयाच्या सोळाव्या वर्षापर्यंत गुरुकुलात ठेवून शिक्षण देवविले.

गुरूंच्या पाठशाळेतून घरी आल्यावर बोधिसत्वांच्या वडिलांनी त्याला सांगितले– "बाळा, मी आता वृद्ध होत चाललो आहे. तू माझा एकुलता एक मुलगा आहेस. त्यामुळे आजपर्यंत मी जो व्यापार करीत आलो होतो. त्यातील काही महत्वाच्या खुबी तुला सांगणार आहे?"

बोधिसत्वानी आपल्या पित्याचे म्हणणे मान्य केले. नंतर एक दिवस ते बाप-लेक काही किमती रत्ने घेऊन व्यापाराला निघाले.

अशा प्रकारे दोघे अनेक गावे शहरे हिंडून फिरून आपला रत्नांचा व्यापार करीत अखेर वाराणासी येथे येऊन पोहोचले. ते जेव्हां पोहोचले तेव्हां नुकताच काळोख पडू लागला होता व सर्व दिशा अंधारल्या होत्या.

बोधिसत्वाच्या वडीलांनी नगराच्या द्वारपालाकडे जाऊन आत जाण्याची परवानगी मागितली.

"महाशय, आपण तर दिसायला श्रीमंत व्यापारी वाटता परंतु मला राजाचा हुकूम तोडता येणार नाही. त्यांचा आदेश आहे की सुर्यास्ता पासून सूर्योदयापर्यंत नगराचे दार कोणाकरताही उघडता येणार नाही" द्वारपालने त्याना सांगितले.

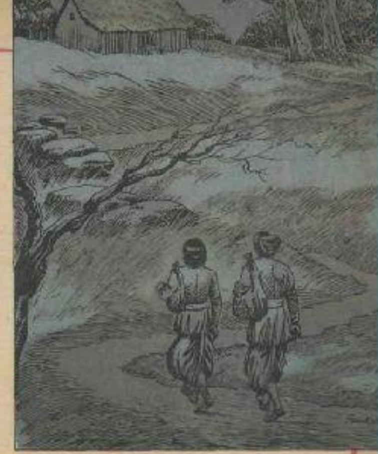
आता बापलेकांना एकच विवंचना पडली की ह्या स्थितीत कुठे जाऊन रहायचे? बोधिसत्वाच्या वडिलांनी म्हटले–"बाळा, आज रात्री आपल्या भोजन कुठे मिळेल? जर शहरात जावयास मिळाले असते तर कोणत्यातरी खानावळीत जेवता आले असेत."

ते ऐकून द्वारपालला त्याच्यावर दया आली तो म्हणाला–"हे पहा, जर आपल्या-पाशी स्वयंपाकाचा शिधा असेल तर ह्या तटाच्या बाजूलाच माझी झोपडी आहे. तेथे तुम्ही अन्न शिजवू शकता."

त्यामुळे ते दोघे बाप-लेक त्या झोपडी-पाशी गेले व त्यांनी एका तासाच्या आंत स्वयंपाक तयार केला व जेवण करून घेतले. परंतु त्या झोपडीत दोघांच्या करीता झोपण्याची व्यवस्था नव्हती.

बोधिसत्वाने द्वारपालला उपकार झालेल्या कृतज्ञतेने विचारले–"दादा, आजच्या रात्रीपुरती कुठे झोपण्यास जागा मिळू शकेल कां?

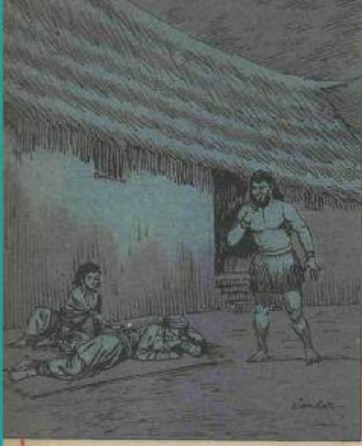
"इथून थोडचा दूरवर एक पर्णशाळा आहे. परंतु सर्वजण असे सांगतात की, तेथे भूते-खेते निवास करतात. तरी सुद्धा तुम्हांला जर धैर्य असेल तर रात्री तुम्हांला तेथे जाऊन झोपता येईल." द्वारपाल म्हणाला.

भूता-खेताच्या गोष्टी निघताच बोधि-सत्वाच्या वडिलांना खूप काळजी वाटू लागली. परंतु मुलांनी वडिलांना धीर देत म्हटले–"बाबा, तुम्हांला काळजी वाटण्याचे कारण नाही! मी दहा वर्षे कष्ट झेलून गुरूकुलात जी विद्या प्राप्त केली आहे त्या पासून तुम्ही तर नेहमीच अपरिचीत राहीलात."

मुलाचे ते बोलणे ऐकून वडिलांना खूपच धीर आला. तेव्हां ते दोघे शहराच्या सिमे पासच्या पर्णशाळेत येऊन पोहोचले. त्यावेळी तेथे कोणीही नव्हते. ते दोघे आत गेले व भींतीला टेकून ठेवलेल्या लाकडाच्या फळ्यांवर झोपले.

त्या पर्णशाळेच्या आत एक नरमांस खाणारा यक्ष रहात होता. त्याला बरेच दिवसांपासून काहीहि खावयाला मिळाले

नव्हते त्यामुळे तो भुकेने अर्धमेला होऊन गेला होता. परंतु त्याला ते दोघे बाप-लेक दिसताच अत्यानंद झाला व मनांत म्हणू लागला की, आज छान मेजवानी मिळणार.

परंतु त्या यक्षाला एका ऋषिचा शाप होता तो असा की, जर कोणी शिंकेल व त्याच्या पाठीमागचा "चिरंजीव" म्हणेल तर तो त्याला खाऊ शकत नसे. शिंकल्यावर जर 'चिरंजीव' म्हणणार नाही तर तो त्या माणसास खाईल.

त्यामुळे यक्षाने खूप वेळ कोणीतरी शिंकण्याच्या आशेने वाट पाहिली. परंतु बापलेकांपैकी कुणीच शिंकले नाही. शेवटी कंटाळून यक्षाने वरच्या माळघावरून एक उग्रवासाची भुकटी बोधिसत्वांच्या समोर उधळली तो वास नाकपुड्यांच्या आत जाताच बोधिसत्वाचे वडील जोरात शिंकले परंतु बोधिसत्वाच्या तोंडून 'चिरंजीव' हा शब्द बाहेर पडला नाही ते पहाताच बोधिसत्वानी जाणले व त्यांनी वडीलांच्या पाठीवर थांपटत 'चिरंजीव' म्हटले.

यक्ष निराश होऊन परत जावयास निघाला परंतु बोधिसत्वानां त्याला चिडवावे असे वाटले. म्हणून त्यांनी कपड्याची सुरनळी करून नाकात घातली व जोरात शिंकले.

यक्षाच्या मनात पुन्हां आशा निर्माण झाली की, त्याच्या जवळाचा कोणी चिरंजीव म्हणला नाही की, बोधिसत्वाचा आहार करावयास मिळेल असे समजून तो बोधिसत्वाच्या जवळ जाऊ लागला.

तेवढ्यात बोधिसत्वाच्या वडिलांनी 'चिरंजीव' म्हणत त्याच्या डोक्यावर थांपटले. ते पाहून यक्ष रागाने लाल लाल झाला. त्याला वाटू लागेल की, आपल्या तोंडचा घास कोणी ओढून घेत आहे. पुन्हां लाचार होऊन तो माळघावर चढू लागला ते पाहून बोधिसत्वानी त्याला हांक मारले "यक्षा इकडे ये!"

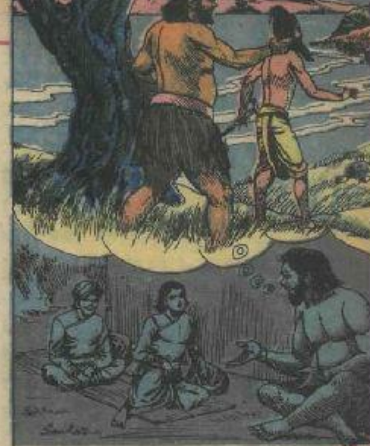
यक्षाने वळून पाहिले, तेव्हां बोधिसत्वांच्या मुखमंडला भोवती तेजोमय प्रकाश त्याला दिसला तो पाहून यक्ष भीतीनें कांपू लागला व हात जोडत त्याच्या समोर येऊन उभा राहिला.

बोधिसत्वनी त्याच्याकडे तिक्ष्ण नजरेने पहात म्हटले–"यक्ष मला माहीत आहे की तू नरमांस भक्षण करणारा आहेस. त्यामुळे आमच्या दोघांपैकी एकाला खाऊन तू तुझी भुक भागवू शकतोस? मग तसे न करता तू असा गुपचूप निघून कां जात आहेस?"

यक्षाने त्यांना वांकून नमस्कार करीत म्हटले–"हे महातेजस्वी! मला एका ऋषींनी शाप दिला आहे. त्यामुळे मी तुम्हांला खाण्यास असमर्थ झालो.

"ऋषीचा काय शाप आहे? ऋषींनी शाप दिला आहे कां?" बोधिसत्वांनी विचारले.

मी आजपासून पन्नास वर्षांपूर्वी जगतातून स्वच्छंदीपणे विहार करीत होतो. जो मनुष्य माझ्या दृष्टीला पडेल. त्याला मी खात होतो. एकदा संध्याकाळी रात्रीच्या जेवणा करीता भक्ष शोधण्या साठी मी नदिच्या किनारी फिरत गेलो. त्याच वेळेला एका वृक्षाच्या खालून एक माणूस नदीच्या बाजूला जात असलेला मला दृष्टीस पडला. मी ते पाहून इतका आनंदीत झालो की रात्रीच्या भोजना करीता आहार मिळाला. एका ढांगते मी त्या माणसाजवळ जाऊन पोहोचलो आणि त्याची मानगुट हातात पकडून दाबली. बस् दुसऱ्याक्षणी विजेचा आघात झाल्या प्रमाणे मी जमीनीवर धाडकन खाली कोसळलो.

ह्यावर बोधिसत्व मंदहास्य करीत म्हणाले–"ह्याचा अर्थ असा की, तू कोणी महातपस्व्याचा गळा हातात पकडलास व त्याला आपला आहार करणार होतास.

"महानुभाव! खरोखरी तसेच घडणार होते. खाली पडल्या नंतर थोड्यावेळाने शुद्धीवर आल्यावर मी उठून बसू लागलो. तेव्हां एक काठी व कमण्डलू हातात घेतलेल्या ऋषिने पायाने मला परत

लाथाडले. व रागाने मला शाप देत म्हंटले–"अरे दुष्ट पापी! ह्या प्रदेशांत माणसांना ठार मारून खाणारा तू आहेस ना? तू जे इतके अपराध केले आहेस. त्याची शिक्षा म्हणून तुला मी भुके करीता तडफडत ठेवतोय! तशी माणसे खूप कमी शिकतात. त्यातुन जर कोणी शिकला व त्यांचा शेजारचा "चिरंजिव" म्हणाला नाही तर अशालाच तू खाऊ शकशिल. ह्यापेक्षां दुसरा कोणी जरी तुझ्या दृष्टीस आला व तू त्याला खायल्चा प्रयत्न केलास तर तू जळून भस्म होऊन जाशील." अशा प्रकारे शाप देऊन ते ऋषि निघून गेले.

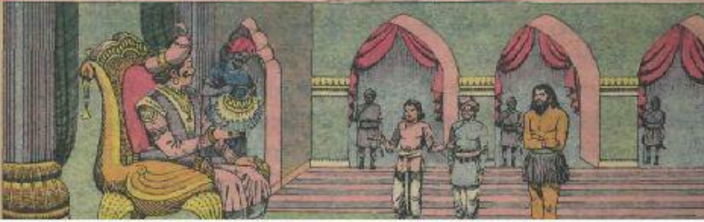
यक्षाची कहाणी ऐकून बोधिसत्वांना त्याची खूप दया आली? त्यांनी यक्षाला समजावले की कोण्याही प्राणीमांत्राची हिंसा करणे महान पाप आहे. नंतर दुसऱ्या दिवशी सकाळी बोधिसत्व आपल्या वडिलांना व यक्षाला बरोबर घेऊन राजाचे दर्शन करण्याकरीता निघाले.

राजानी सर्व वृत्तान्त ऐकून बोधिसत्वाना प्रणाम केला व विनंती केली. "महानुभाव, तुम्ही अत्यंत शाक्तिशाली आहात. आपल्या-मुळे माझ्या राज्यातील प्रजा एका नरमांस-भक्ष्याच्या जाचातून वांचली. मी आपल्याला विनती करतो की तुम्ही. आमच्या सेना-पतीचे पद ग्रहण करा.

बोधिसत्वांनी राजाचे म्हणणे मान्य केले. राजाला अत्यंत आनंद झाला. त्यांनी बोधिसत्वाच्या वडिलांचा उचित स्वरूपांनी सत्कार केला. नतंर यक्षाकरीता काय करावे हे बोधिसत्वाना विचारले.

बोधिसत्व म्हणाले–"महाराज, हा यक्ष ह्याक्षणी सात्वीक आहे. ह्याच्यापासून भविष्यात कोणतीही हानी होऊ शकणार नाही. त्यामुळे ह्याला आपल्या अश्वशाळेचा किंवा गजशाळेचा अधिपती म्हणून नियुक्त करावे.

राजाने बोधिसत्वाच्या सांगण्यानुसार यक्षाला अश्व व गजशाळेचा अधिकारी म्हणून निवडले.

आपल्या नद्या :

कावेरी

प्राचिनकाळी चोलमण्डल राज्यावर राजा तोण्डमान राज्य करीत होता. त्याकाळी एकदा भयंकर दुष्काळ पडला. पावसाळ्याच्या ऋतुत पाण्याचा एक थेंबही पडला नाही. सर्व नद्या व तळी सुकून गेली. प्रजा नाना प्रकारचे कष्ट झेलू लागली.

जनतेला होणारे दुःख व कष्ट पाहून राजाची मनस्थिती बैचन झाली. राजा स्वतःच्या भोग विलासाच्या गोष्टी विसरून रात्रंदिवस दुष्काळाची काळजी करू लागला. राजाने दुष्काळ कसा घालवावा ह्याकरीता पूर्ण विचार केला.

तो एका साधारण माणसाचा वेष धारण करून आपल्या राज्यात भ्रमण करीत राहीला तरी सुद्धा त्याला कोणताही चांगला उपाय सुचला नाही. परंतु इकडे तिकडे हिंडत असताना प्रजेचे जे हाल पाहिले त्याने त्याचे मन जास्तच व्याकुळ झाले.

त्याचवेळेस महामुनी अगस्त्यनी सह्याद्रि पर्वतावर थोडे दिवस तपश्चर्या केली. त्यानंतर आपली तपश्चर्या पूर्ण करून जनतेच्या कल्याणाच्या काही गोष्टी करण्याकरीता ते डोंगर दऱ्याखोऱ्यातून बाहेर आले.

चोल किंवा कोडगु राज्याची सीमा पार करून राजा तोण्डमानने ऋषीमुनी अगस्त्य ह्यांचे दर्शन केले. अगस्त्यनी राजाच्या मनामध्ये जनते विषयी वाटणाऱ्या कळकळीची समस्या सोड-विण्याचा मनोमन निश्चय केला.

त्यावेळेस कौडगु राज्यावर राजा कावेर राज्य करीत होता. महामुनी अगस्त्य राजा तोंडमानला राजा कावेरच्या दरबारात बोलावून घेऊन गेले. आणि सांगितले सह्याद्रि पर्वतावरून एका नदिचा उगम होणार आहे.

नविन रूपाने जन्म घेऊन वहाणाऱ्या नदिच्या प्रवाहाला चोल राज्याकडे वाहून नेण्याकरीता अगस्त्यने संकल्प केला. त्यांच्या ह्या विचाराला राजा कावेरने संमती दिली. मुनिवर्यांच्या आदेशाने राजाने अनेक मजुरांना सह्याद्रि पर्वताच्या कडे जाण्यास सांगितले.

त्यानंतर महर्षि अगस्त्य ध्यान लावून बसले. त्यांनी प्रार्थना केली की, नदिचे रूप धारण करणारी स्त्रवंती लवकरात लवकर उफाळून बाहेर यावी.

त्याच वेळी त्याच्या आदेशानुसार मजुरांनी नदिच्या प्रवाहाला चोल राज्याकडे वाहून नेण्याकरीता मोठा बांध बांधला. व ती वाहून जायला रस्ता तयार केला.

ते सर्वजण नदीच्या उगमाची मोठ्या उत्सुकतेने वाट पाहू लागले. तो पाण्याचा प्रवाह मोठ्या वेगाने उफाळून वर आला व वेगाने पहाड दऱ्या-खोऱ्या मधून वहात चोल राज्याच्या दिशेने वहात जाऊ लागला. ते पाहून राजा तोण्डमानचा आनंद गगनात मावेनासा झाला.

राजा कावरेला कावेरी नावाची सुंदर कन्या होती. अगस्त्य ऋषिनी लावण्य रूपाने वहणाऱ्या ह्या नदीला त्या कन्येचे नांव दिले. तेव्हांपासुन ही नदी कावेरी नावाचे प्रसिद्ध झाली.

अशा प्रकारे कावेरी नदी भारताच्या दोन प्राचीन राज्यांचे चिन्ह बनून राहीली. कावेरी आपल्या देशातील प्राचीन नदींपैकी एक आहे. आणि ती नदी दक्षिण गंगा नावाचे संबोधली जाते.

मोठी विद्या कोणती

पूर्वकालीन गोष्ट आहे. एकदा एका गावातील तीन लहान मुले एका गुरूंकडे शिक्षण प्राप्त करून घेण्याकरीता निघाली. ते गुरू सर्व विद्याशास्त्रातील महापंडीत होते. ज्या मुलाला जी विद्या पाहिजे होती. ती ते शिकवत. त्यामुळे तीन मुलांपैकी एकाने वैद्यक शास्त्राचा अभ्यास करण्यास सुरवात केली. दुसऱ्याने ज्योतिषशास्त्र व तिसऱ्याने तर्क शास्त्राचा अभ्यास करण्यास सुरवात केली. त्याचा पाठ्यक्रम पूर्ण झाला. शेवटी गुरूंनी परिक्षा घेण्याचेच बाकी राहिले.

एके दिवशी गावातील एक प्रतिष्ठीत माणुस जन्मकुंडली घेऊन गुरूंपाशी आला. त्याने त्या गुरूंना सांगितले की, ही जन्म-कुंडली असलेल्या मुलाबरोबर मी माझ्या मुलीचे लग्न लावून देण्याच्या विचारात आहे. पुढे त्यांनी म्हटले–"गुरुवर्य, बाकी साऱ्या गोष्टी आम्हास पसंत आहेत म्हणुन ही जन्मपत्रिका पाहुन ह्या मुलाला शुभ आहे किंवा नाही हे आम्हांस सांगावें. तरच मी माझ्या मुलीचा विवाह ह्यांच्या बरोबर लावून देईन.

गुरूंनी जन्मपत्रिका उघडून पाहिली व ती पहात सांगितले–"ह्या मुलाच्या जन्म-पत्रिकेत विवाह योगाच्या बरोबर इतर दुष्टग्रहांचा पण समावेश आहे. त्यामुळे लग्नानंतर काही दिवसांतच हा तरुण आजारी होईल." तो माणुस काळजीत पडला.

त्यावर गुरूंनी विचारले–"तुम्ही ह्या गृहस्थाला कोणता चांगला सल्ला द्याल?"

तर्कशास्त्र जाणणारा मुलगा म्हणाला–"प्रत्येक जन्मपत्रिकेत कोणत्या नां कोणत्या-तरी दुष्ट ग्रहांचा योग येतोच. तेव्हां इतर सर्व लग्नाचा गोष्टी नाते जोडण्या करिता अनुकुल असतील तर हा विवाह करून देण्यात काहीच वावगे नाही.

वैद्यशास्त्री मुलगा म्हणाला–"जर मुलगा आजारी पडणार असेल तरी असा कोणता माणुस आहे की, तो आजारी होत नाही. तेव्हां तश्या परिस्थितीत उत्तम वैद्याला बोलावून त्यावर इलाज करता येतो."

ज्योतिषशास्त्र शिकलेल्या मुलाने सांगितले–"हिच एक गोष्ट घेऊन डोके पिकविण्याची काय जरूर आपल्याला माहीत आहे की, ह्याला कोणता ग्रह अनुकूलनाही. तेव्हां लग्नाच्या वेळी त्या ग्रहाची शांती केली की झाले. आजार होणारच नाही.

त्यानंतर काही दिवस उलटले एकदा गुरूवर्य काही कामाकरीता गांवी गेले होते. तेव्हां त्यांचा मुलगा तापाने फणफणला तेव्हां गुरूच्या पत्नीने आपल्या मुलाला हात लावीत ह्या शिष्यांना म्हटले–"अरे, पहा मुलाचे अंग पहा कसे तव्यासारखं तापले आहे. सांगा आता काय करावे?"

"गारपाणी अंगावर ओता म्हणजेतापलेले शरीर गार होईल." असे म्हणत तर्कशास्त्र शिकलेला घडा घेऊन तळ्यावर निघाला.

ज्योतिषशास्त्र शिकलेला पंचाग उघडून त्यातील तिथी, वार, नक्षत्र आणि ग्रहांची वेगमर्यांवर ह्यांची आकडेमोड करीत बसला.

वैद्यशास्त्र शिकलेल्याने मुलाची नाडी परिक्षा केली तापाचे निदान करून त्याने आवश्यक वस्तु आपल्या पेटीतून बाहेर काढल्या आणि त्या कुटून त्याची पावडर तयार केली व ती मुलाच्या तोंडांत घातली.

त्या दिवशी जेव्हां संध्याकाळी गुरूजी गावाहून परत आले. तेव्ही मुलाची तब्येत खणखणीत बरी झालेली होती.

गुरूजींच्या पत्नीने हा सारा वृत्तांत आपल्या पतीस सांगितला आणि म्हटले–"अहो, मी ज्योतीष शास्त्र व वैद्यक शास्त्र ह्यामुळे होणारे फायदे पाहिले परंतु तर्कशास्त्र काय कामाचे?" आपल्या जवळ ज्यांनी तर्कशास्त्राचा अभ्यास केला आहे नां! तो एक महामूर्ख आहे. त्याने तापाने फणफणलेल्या मुलाला थंड पाण्याने अंघोळ घालण्यास सांगितली.

ज्योतिष शास्त्र व वैद्यशास्त्र काही विशिष्ट कारणां करीताच उपयोगास येतात परंतु तर्कशास्त्र नेहमी उपयोगी पडते. मी उद्याच त्याची परीक्षा घेतो. असे म्हणून त्याने तिला सांगितले की, आपण कशा तऱ्हेची आपल्या शिष्यवर्गाची परीक्षा घेणार आहोत व तिने त्या वेळेस आपल्याला कशी मदत करावयाची.

दुसऱ्या दिवशी दुपारी जेव्हां सर्वजण एकत्र जेवावयास बसले. तेव्हां खाता खाता गुरूजी एकदम ओरडून म्हणाले–"अरे, मुलांनो चुकून मी उसळी बरोबर एक विषारी किडा गिळून टाकला रे!" असे म्हणत त्यांनी बेशुद्ध पडण्याचे सोंग केले.

तेव्हां ज्योतिष व वैद्यशास्त्र जाणणारे उठून उभे राहिले. त्यांनी जेवण बंद केले व आपले हात धुऊन वैद्याने गुरूंच्या नाडीची परीक्षा करण्यास सुरवात केली. ज्योतिषाने आपले पंचाग उघडले व तर्कशास्त्रीने एक क्षणभर गुरूंच्याकडे निरखून पाहिले व पुन्हां आपले जेवण सुरू केले.

त्यावर गुरूजींच्या पत्नीने रागावत विचारले–"तू तरी कसा शिष्य आहेस! गुरूजींनी विषारी किडा गिळला व ते बेशुद्ध पडले आहेत. तू त्यांची काळजी करण्याचे सोडून निश्चितपणे जेवण करण्यास सुरवात केलीस.

"ताई, गुरूजींनी तो विषारी किडा गिळलेला नाही. गुरूजी कायविषारी किडा गिळायला वेडे आहेत कां? तो विषारी आहे असे समजले असतांना तो ते कसे गिळतील. त्यातूनही जर चुकून असा किडा तोडांत आला तरी तो किडा ते थूंकून टाकतील परंतु गिळणार नाहीत." तर्कशास्त्री म्हणाला.

ह्यावर गुरूजी डोळे उघडत उठून बसले आणि आपल्या पत्नीला म्हणाले–"अग, बघते आहेस नां! तर्कशास्त्राचा कसा उपयोग होतो ते?"

ह्यानंतर गुरूजींनी तिन्ही शिष्यांना त्यांचे शिक्षण पूर्ण झाल्याचे सांगितले व आपल्या आश्रमातून त्यांना घरी पाठविले.

कोणा बरोबर मैत्री करावी?

अवन्ती राज्यांच्या महामंत्र्याचा अचानक देहांन्त झाला. राजाने त्याच्या पदावरएक हुषार मंत्र्याची नेमणूक करण्याचा विचार केला. त्यांनी त्या पदा करीता युक्त अशा रामशर्मा, कृष्णशर्मा व अनन्तशर्मा अशा तिन व्यक्तिना बोलावले.

सर्वात प्रथम राजाने रामशर्माला बोलावले–"आपल्या शेजारच्या देशाचा राजा वीरसेन आणि शक्तिसेन ह्या दोघांमध्ये अनेक वर्षापासुन शत्रुत्व चालू आहे. अशा त्या दोघांनीही माझ्याशी मैत्री सांधाण्याकरिता दूतांना माझ्याकडे पाठविले आहे. त्यातील वीरसेन शक्तिशाली आहे व शक्तिसेन दुर्बल आहे. तेव्हां माझे कर्तव्य काय असावे ?"

आपण शक्तिशाली वीरसेनच्याबरोबर मैत्री करावी" रामशर्माने त्यांना सल्ला दिला.

नंतर कृष्णशर्माला बोलावले व आपल्या समोरचा प्रश्न त्याला विचारला तो म्हणाला–"महाराज, आपण दुर्बल असलेल्या शक्तिसेन राजाबरोबर मैत्री करावी, शक्तिशाली राजाबरोबर मैत्री करणे म्हणजे सश्यांनी लांडग्याबरोबर मैत्री करण्यासारखे आहे. राजाने अनंतशर्माला बोलावले व त्याच्या समोरही दोघांना विचारलेला प्रश्न विचारला. त्यावर अनंतशर्माने आपल्या विचार सांगत राजाला म्हटले–"महाराज, आपण अशा दोघान् बरोबरही मैत्री करणे बरोबर नाही. दुर्बल शक्तिसेन आपली सहाय्यता घेऊन शक्तिशाली वीरसेनला मारण्याकरीता षडयंत्र करेल. त्यामुळे वीरसेन आपला शत्रू बनण्याची दाट शक्यता आहे."

"तरमग मी त्या दोघांकडे कसा निरोप पाठवू की, त्याने ती दोघे माझ्यावर असंतुष्ट होणार नाहीत." राजाने विचारले.

"महाराज, ती तर साधी गोष्ट आहे, आपण वीरसेन राजाच्या दूताला कळवा की, जर तो शक्तिसेनच्या राजाबरोबर मैत्री संपादन करेल. तर आपण राजा वीरसेन बरोबर मैत्री स्थापन करण्यास तयार आहोत. अशाच प्रकारे वीरसेन राजाच्या दुतांबरोबर आपण निरोप पाठवावा की, त्याने शक्तिसेनच्या राजाबरोबर मैत्री संपादन केली तर आपण वीरसेन राजाबरोबर मैत्री करण्यास तयार आहोत बस कोणत्याही राजाचे आपल्या बरोबर वितुष्ट होणे शक्य नाही. ह्या प्रकारे राजाने अनंतशर्माला आपला मंत्री नियुक्त केले.

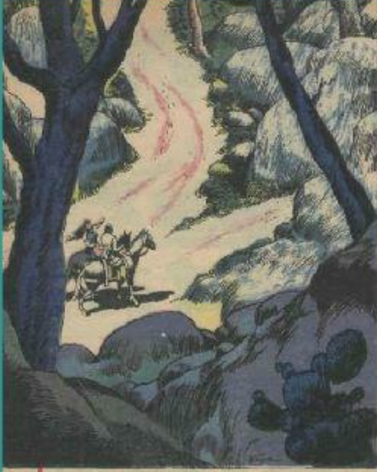
जादुगाराची दरी

चंद्रगिरी आणि मित्रपुर एकमेंकाना लागून असलेले देश चंद्रगिरी पेक्षा मित्रपुर कितीतरी पटने शक्तिशाली होता. चंद्रगिरीचा राजा रुद्रसेन ह्याची बायको मित्रपुरच्या राजाची बहिण होती. त्याचमुळे रूद्रसेनला मित्रपुरच्या राजाकडून सर्वथंव मदत मिळत असे.

रूद्रसेन राजाला एक मुलगा व मुलगी अशी दोन अपत्ये होती. मुलीचे नाव सुर्वणा होते व मुलाचे सुरेश होते. सुवर्णा सोळा वर्षाची व सुरेश चौदा वर्षाचा होता. ते दोघेही दिसावयास सुंदर होते.

चंद्रगिरी देशाच्या दक्षिण बाजूला पूर्ण समुद्र होता. चंद्रगिरी व समुद्रांच्या मध्यभागी एक पर्वतांची रांग पसरलेली होती. त्यात बऱ्याच दऱ्याखोऱ्यां होत्या. त्यातील एका दरीत कोणत्यातरी पूर्वीच्या जमान्यात एक भैरवशर्मा नावाचा मांत्रिक तेथे रहात असे. त्याच्या बद्दल असे समजले होते की, तो आपल्याजवळ अनेक अद्भुत शक्ति ठेवत की, त्यामुळे तो कोणालाही कोणत्याही रूपात बदलवत असे. माणसांना झाडांत झाडांना प्राण्यांत, प्राण्यांना पक्षात, त्यामुळे त्या घाटाकडे कोणीही मनुष्यप्राणी जाण्यास धजत नसे व कोणाचे धैर्य होत नसे.

भैरवशर्माच्या मृत्यु नंतर त्याचा शिष्य विकटशर्मा ह्यांने त्या दरीत आता स्वतःचे वास्तव्य केले होते. व तो नेहमी घाटातील वसलेल्या गांवामधून ये. जा करीत होता. तो केव्हां केव्हां राजमहालात राजाला भेटावयास सुद्धा जात असे. राजाला त्याच्या मंत्र-तंत्राबद्दल अत्यंत आदर होता. त्याला वाटे की, विकटला दुसऱ्याची हानी करणारी मंत्रतंत्र शक्ति माहित आहे. त्यांच्या बरोबर उगाच शत्रुत्व करणे बरोबर नाही.

काही विशिष्ट समारंभा प्रसंगी राजाची दोन्ही मुले सुवर्णा व सुरेश नेहमी आपल्या मामाच्या घरी जात असत. तशीच ह्या-खेपेस ती दोघे मामाच्या घरी मित्रपुरला जाण्यास निघाली.

राजा रूद्रसेनानी मुलांना रथातून जाण्यास सांगितले परंतु सुवर्णा व सुरेश दोघांनी घोडयावरून जाण्यासाठी हट्ट धरला. त्या दोघांना त्या घाटातील सर्व रस्त्यांची माहीती होती. व त्यांना तसे साहस शौर्य करण्यांची भयंकर आवड होती.

सुरेश व सुवर्णा बरोबर चार घोडेस्वार राजाने अंगरक्षक म्हणून दिले. ते सर्वजण सीमापार पडे पर्यंत हळूहळू जात होते. वेशी बाहेर पडताच त्या दोघांनी घोडयांना वेगाने पळण्याचा इशारा केला. त्यामुळे ते अंगरक्षक खूपच पाठीमागे राहिले.

सुरेश व सुवर्णा दोघेही त्या पर्वतमय भागात आले. नंतर त्यांनी घोडयांना थांबवले व वळून अंगरक्षक येतात कां नाही हे पाहिले. परंतु बराच वेळ झाला तरी ते चौघे घोडेस्वार आले नाही. ते दोघे जिथे थांबले होते तो भाग निर्जन होता. तेथे पहाडाचे मोठे मोठे सुळके बाहेर आले होते तेथे मोठी झाडे सुद्धा होती. ते थोडे पुढे गेले तो त्यांना एक वळण दृष्टीस पडले. तिथे गेल्यानतर दोन रस्ते फुटत होते. एक उजव्या बाजूला जाणारा होता व दुसरा डाव्या बाजूला. उजवा मित्रपुरला जाणारा होता. डावा खूप अंरूद व निमुळता होता तो मांत्रिक विकटशर्माच्या दरीच्या बाजूने जाणारा होता.

सुरेश व सुवर्णाने आपापले घोडे पळवले तेवढयात त्यांना एका मोठया शिळे पाठी-मागून आवाज ऐकू आला–"थांबा थोडे."

ते बहीणभाऊ आश्चर्य करू लागले. त्यांनी आवाज आलेल्या दिशेकडे वळून पाहिले, तेव्हां तो विकटशर्मा त्याच्या समोर येऊन उभा राहिला. सुरेश व सुवर्णाला तो माणूस माहीत होता. राजाला भेटावयास येतांना त्यानी त्याला अनेकदा पाहीले होते. परंतु त्या दोघांना ठाऊक नव्हते तो एक जादुगार आहे.

"घोडयावरून उतरून तुम्ही दोघे हा प्रसाद घेऊन जा. तुमचे कल्याण होईल." विकट शर्मा त्यांना म्हणाला.

युवराज व युवरानी दोघेही घोडयांवरून खाली उतरले. प्रसाद खाण्या आधी दोघांनी आपले हाततोंड धुवा." असे म्हणत विकट-शर्माने आपल्या जवळील एका लाल कमंडलूतून पाणी काढून त्यांना दिले. दोघांनी त्या पाण्याने आपले तोंड व हात धुतले. नंतर त्या मांत्रिकाने त्या दोघांना मधात बुडवले-ल्या केळयाचे तुकडे दिले. दोघांनी ते तुकडे खाल्ले. आता तुम्ही जा. आपण परत भेटू." असे विकट शर्मा त्यांना म्हणाला.

त्यानंतर ते दोघे घोडयावर बसले व त्यांनी घोडयाचा लगाम हाती घेतला व दोघे वेगाने त्या घोडयांना पळवून नेऊ लागले. अर्धा तास गेला सुरेशने घोडयांचा लगाम खेचत त्याला थांबवले व सुवर्णाला म्हणाला ताई आपण आपला रस्ता चुकलो तर नाही नां?"

"मी पण तुला तेच विचारणार होते रे." सुवर्णा चोहोकडे आपली दृष्टी टाकत म्हणाली.

सुवर्णाला रस्त्याच्या एका टोकाला एक जुने घर दिसले. तिने सुरेशला ते घर दाखवत म्हटले–"सुरेश, आपण त्या घराच्या मालकाला विचारूया की मित्र-पुरला जाणारा बरोबर रस्ता कोणता.

दोघेजण त्या घराजवळ गेले व तेथील जवळच्या एका झाडाला त्यांनी आपले घोडे बांधले. नंतर घराच्या दरवाजापाशी जाऊन त्यांनी दारावर टक्टक् केले. परंतु आवाज आला नाही व दार आपोआप उघडले गेले त्यांनी आत प्रवेश केला नाही तोच पाठीमागचे दार धाड्कन् बंद झाले. त्याच बरोबर त्यांना मंदहास्य करीत हळूहळू पुढे येत असलेला विकट शर्मा दिसला.

सुरेश व सुवर्णाला आश्चर्याचा धक्काच बसला. परंतु त्यांनी तो चेहऱ्यावर न न दर्शविण्याचा प्रयत्न केला. सुवर्णा त्या जादुगाराला म्हणाली–"आम्ही दोघे मित्रपूरला जावयास निघालो होतो वाटेत रस्ता चुकलो."

ह्याचे उत्तर देण्याकरीता तो मांत्रिक हसत म्हणाला–"राजकुमारी, तू रस्ता चुकून इथे आली नाहीस परंतु खरे तर चंद्रगिरीची भावी राणी बनण्याच्या रस्त्याने चालत आली आहेस."

"तुम्ही चुकता आहात चंद्रगिरीच्या सिंहासनावर बसण्यास माझा भाऊ सुरेश वारस आहे व त्याची होणारी बायको राणी बनेल." सुवर्णा म्हणाली.

दुसरा कोणी चंद्रगिरीचा राजा बनला व त्याने तुझ्या बरोबर विवाह केला. तर तूच राणी बनशिल नां!" विकट शर्मा म्हणाला.

"ह्यात माझ्या इच्छेचा काही संबंधच येत नाही?" सुवर्णा संतापाने म्हणाली.

"तुझ्या इच्छा अनिच्छेचा इथे काही उपयोग नाही समजलीस!" असे म्हणत तो मांत्रिक दाराच्या बाजूला गेला.

"थांब, सांग आम्ही आत येताच ते दार कोणी बंद केले?" सुरेशने विचारले.

त्याचा तुझ्याशी काय संबंध? आता येथून तुम्हांला दोघांना बाहेर जाता येणार नाही! असे म्हणत तो जादूगार बाहेर गेला व त्याने दरवाजा बंद केला.

"आपण दोघेजण त्या दुष्टाचे कैदी बनलो." सुरेश म्हणाला. सुवर्णाने रागाने दांत ओठ चावले. त्या खोलीच्या पाठीमागचा दरवाजा उघडला गेला. बाहेर मोठे आवार होते त्याच्या मध्यभागी एका क्षुद्रदेवीची भयंकर मुर्ती होती. ती पाहून दोघे क्षणभर भ्याले व थरथर कांपू लागले.

मूर्तीच्या थोडया दूरवर एक खिडकी दिसत होती. ते दोघे धांवत त्या खिडकी पाशी गेले व त्यांनी खिडकीतून डोकावून बाहेर पाहीले. बाहेर एक विचित्र आकाराचा बुटका माणूस उभा असलेला दिसला.

"दार उघड! तुला जे काय बक्षिस हवे ते आम्ही तुला देऊ." सुरेशने त्याला लोभ दाखविला.

तो बुटका अट्टाहासाने म्हणाला–"ह्याची चावी माझ्या मालकाच्या जवळ आहे. पण एक काम कर. मला खूप तहान लागली आहे त्या देवीच्या मुर्तीच्या पाठीमागे एक पाण्याची झारी ठेवली आहे ती तेवढी आणून दे."

सुरेशने ती पाण्याची झारी नेऊन त्या बुटक्याच्या हातात दिली त्याने आपली तहान भागवली व म्हटले–"आता मला तुझे डोके कापून टाकावयाचे आहे!"

सुवर्णाने चकित होत त्याला विचारले– "काय डोके कापायचेय? कशाकरीता?"

मालक देवीला संतुष्ट करु पहात आहेत. ह्यानंतर ते तुमच्या बरोबर विवाह करतील. तू महाराणी बनशिल. त्यावेळी मात्र मला विसरून जाऊ नको. माझ्या मालकाने मला चंद्रगिरीचा सेनापती करण्याचे वचन दिले आहे." त्या बुटक्याने सांगितले.

"अच्छा, तर तू माझे डोके कापणार आहेस काय? असे म्हणत सुरेशचे डोळे लाल भडक होऊ लागले.

"होय हो, मीच कापणार, ह्या करीता मी एकशे वीस बकऱ्यांची डोकी कापून चांगला अनुभव प्राप्त केला आहे." तो बुटका म्हणाला.

"अरेरे बिचारा! तू तर पुष्कळच कष्ट घेतलेस. आम्ही ह्या दरीत आलो नसतो

तर तू त्या श्रमापासून मुक्त तरी झाला असतास." सुरेश म्हणाला.

बुटका विकट हास्य करीत म्हणाला— "तुम्ही दोघे इथे आल्याशिवाय कसे राहीला असतात ? माझ्या मालकाच्या हातातील लाल कमंडलूतील पाण्यानेच नां ! तुम्ही हात तोंड धुतलेत ? त्या पाण्यामध्ये मंत्रशक्ति भरलेली आहे. तो पाण्याचा स्पर्श जर कोणाच्या डोळ्याला लागला तर कोणतीही वस्तु उलटी म्हणजे डावी बाजू उजवी व डावी बाजू दिसू लागते म्हणूनच तुमचा मार्ग चुकला."

"युवराज, ह्या द्राक्षांचा रस पिऊन माझी तहान जास्तच वाढ लागली आहे. परत ती झारी तेथेच ठेऊन मला पिण्याकरीता स्वच्छ पाणी आणून द्या ?"

त्या बुटक्याच्या बोलण्यामुळे त्या तांत्रिकाचे सर्व रहस्य सुरेशला माहित झाले. तो त्या क्षुद्रदेवीच्या जवळ पोहोचला. त्याने त्या देवीच्या दुसऱ्या बाजूला ठेवलेले पाण्याचे भांडे नेऊन त्या बुटक्याच्या हातात दिले.

बुटक्याने त्यातील थोडे पाणी प्याले नंतर परत ते सुरेशच्या हातात देत म्हटले ह्यातील सर्वपाणी आताच प्याले नाही पाहिजे. तुझे डोके कापायच्या आधी उरलेल्या पाण्याने हात तोंड धुतले पाहिजे !"

सुरेश जेव्हां ती झारी त्या मुर्तीच्या जवळ ठेवण्यास गेला तेव्हां त्याला दाराला खेटून ठेवलेले मांत्रिकाचे लाल कमंडलू दृष्टीस पडले त्याने झटक्यात त्या झारीतील पाणी फेकून दिले व कमंडलूतील पाणी झारीत ओतले व होती तशी झारी पूर्ववत ठेऊन दिली.

ह्यानंतर सुरेश सुवर्णाच्या जवळ येऊ लागला. तोच दरवाजा धाडकन उघडून विकट शर्मा आत आला. व त्याते त्या दोघांवर कसलेतरी भस्म उडवले. दुसऱ्याक्षणी ते दोघे जण बेशुद्ध होऊन खाली जमिनीवर पडले. मांत्रिकाने सुरेशला उचलले व त्या क्षुद्रदेवीच्या डाव्या बाजूला नेऊन ठेवले आणि तो स्वत: उजव्या बाजूला जाऊन बसला.

बुटका चमकती तलवार घेऊन तेथे आला. त्याने सर्वात प्रथम आपल्या मालकाला प्रणाम केला. नंतर सुरेशने ज्या पाण्याने झारी भरली होती त्यातील पाणी घेऊन बुटक्याने आपले हात तोंड धुतले.

ह्यानंतर त्याने तलवार उगारली व एका घावात एक डोके छाटून टाकले व जोरजोरात ओरडू लागला—"वाऽ वाऽ छान झाले की, मी आधी एकशे बीस बकऱ्याचे डोके कापून चांगला अनुभव मिळवला होता. मालक आता मला चंद्रगिरीचा सेनापती करून घ्यायला विसरू नका ! सुरेशलाच नमस्कार करत तो बुटका म्हणत होता.

लाल कमंडलूतील पाणी डोळ्याला लागल्यामुळे जसे उलट सुलट दिसते तसे त्याने ते पाणी डोळ्याला लागताच आपल्या मालकचे विकट शर्मांचेच डोके कापून काढले होते. मांत्रिकाच्या मृत्यु मुळे त्याने सुरेश व सुवर्णावर जे भस्म उडवले होते त्याचा प्रभाव निघून गेला. परंतु सुरेशने शुद्धीवर येता क्षणीच त्या बुटक्याच्या डोक्यावर वेगाने प्रहार केला. तो किंचाळून खाली पडला व तडफडू लागला.

सुरेश व सुवर्णा त्या मांत्रिकाच्या घरातून धावत बाहेर आले व झाडाखाली बांधलेले आपापले घोडे सोडून घेऊन त्यावर स्वार झाले. त्यांनी मित्रपुरला आपल्या मामाच्या गांवी जायचे रद्द करून ते आपली राजधानी चंद्रगिरीकडे निघून आले.

त्याच वेळेस मित्रपुरहून परत येणारे त्या दोघांचे अंग रक्षक परत येऊन राजा रुद्रसेनला सांगत होते—"महाराज, युवराज व राजकन्या मित्रपुरला गेलीच नव्हती."

त्यामुळे आपल्या मुलांना पाहून राजाला अत्यंत आनंद झाला. त्यांना आलिंगन करत त्यांने ते मित्रपुरला न जाण्याचे काय कारण ते विचारले.

"महाराच, आम्ही एका दुष्ट मांत्रिकाचा शेवट केला आहे. पण सर्व हकिकत आम्ही थोड्या वेळाने सांगू आम्हांला प्रथम खूप तहान लागली आहे प्यायला पाणी पाहिजे." असे दोघांनी एका तालासुरात म्हटले.

बक्षीस

विजयपुर राज्यावर राजा विजयवर्मा राज्य करीत होता. त्यांचा अत्यंत गाढ विश्वास होता की, तो कोणी केलेली प्रशंसा ऐकून घेत नसे. त्यामुळे त्यांनी ही गोष्ट मोठ्या उत्साहाने सर्वां समोर घोषणा करून सांगितली की, जी व्यक्ति आपली प्रशंसा करून आपल्याला संतुष्ट करेल. त्याला एक लाख रुपये बक्षिस दिले जाईल.

अनेक कवी व पंडितांनी राजाची स्तुती करून प्रशंसा केली परंतु सर्व प्रयत्न फुकट गेले.

एक दिवस एक गरिब ब्राह्मण राजाच्या दरबारात आला व म्हणाला–"महाराज, मी अनेक राजा महाराजांचे दर्शन घेतले परंतु त्यात मला असा एकही राजा सांपडला नाही की, आपल्या सारखा तो स्वतःची स्तुती ऐकावयास उत्सुक आहे."

ही गोष्ट ऐकून राजा खुष झाला. व त्याने त्या गरिब ब्राह्मणाला शंभर रुपये बक्षिस दिले ब्राह्मणाने ते धन घेत हसून राजाला म्हटले–"महाराज, एक लाख रुपयातून हे शंभर रुपये वजा करून बाकीचे देण्याची व्यवस्था करावी."

ब्राह्मणाच्या तोंडचे ते उत्तर ऐकून राजाला अत्यंत राग आला व त्याने विचारले– "एक लाख रुपये कसले ?"

आपणच गावात दवंडी पिटवली होती राजाला जो कोणी खुष करेल त्याला एक लाख रुपये इनाम देणार म्हणून, तुम्ही मी केलेली प्रशंसा ऐकून खुश झालात व मला शंभर रुपयेच बक्षिस दिलेत. राजाला समजले की. तो पण आपली प्रशंसा ऐकून खुष झाला आहे. त्यामुळे राजाने ब्राह्मणाला परत एक लाख रुपये बक्षिस देवविले.

वरांगीने स्त्रीसुलभ स्वभावाने देवांचा विरोध करणारा पुत्र मागून घ्यावा याचे त्याला फार दुःख झाले. कारण अशा पुत्राला विष्णु फार काळ जिवत राहू देणार नाही. तरी वज्रांगाला दिलेले वचन मोडण्याची त्याला इच्छा नव्हती. म्हणून त्याने ब्रह्मदेवाचे स्मरण करून घोर तपश्चर्या केली.

ब्रह्मदेवाने दर्शन देऊन वज्रांगाला स्मरण करण्याचे कारण विचारले व म्हणाला– "मी तुझ्या तपश्चर्येवर संतुष्ट झालो आहे. माग, तुला वाटेल तो वर मागून घे."

वज्रांग म्हणाला–"देवा! माझ्या पत्नीला देवांना जिंकू शकेल असा पुत्र हवा आहे. तिला तसा पुत्र मिळावा ही माझी इच्छा आहे."

ब्रह्मदेवाने तो वर दिला आणि अंतर्धान पावला. वज्रांगाने घरी परत आल्यावर बायकोला तिची इच्छा पूर्ण होईल हे सांगितले. त्यानंतर त्याची पत्नी वरांगी गरोदर झाली व नऊ महिने लोटल्यावर तिच्या पोटी एक मुलगा जन्मला. त्याबरोबर सर्व पृथ्वी हादरली. चहूं दिशाना वणवा पेटल्याचे दृश्य दिसू लागले. वादळे आली आणि झाडे पाळामुळां सकट निखळून पडू लागली. हि सर्व प्रलय काळाची चिन्हे समजून त्रिलोक घाबरून गेला.

वज्रांग व वरांगीने आपल्या मुलाचे नाव तारक ठेवले आणि त्याचे सर्व कोड कौतुक पुरवू लागली. तारक दिवसें दिवस वाढत गेला आणि त्याला थोड्याच दिवसात

पर्वताकार देह लाभला. वरांगी एक दिवस आपल्या लाडक्या मुलाला आणि म्हणाली– "बाळतारका! तू ब्रह्मदेवाकडून त्रिलोक जिंकण्यासाठी वरप्राप्त करून घे."

तारक ब्रह्मदेवाचे स्मरण करू लागला. त्याच्या घोर तपश्चर्येमुळे त्याच्या अंगातून ज्वाळा येऊ लागल्या आणि असे वाटू लागले की तो अग्नी त्रिलोकांत पसरणार. तो सर्व भयंकर प्रकार पाहून सर्व देव व ऋषी मुनी ब्रह्मदेवाकडे धावले व म्हणाले– "देवाधि देवा! आपण तारकाची तपश्चर्या बंद करून त्रिलोकाचे रक्षण करावे."

ब्रह्मदेव सरस्वतीसह तारकाला दर्शन देऊन म्हणाला–"तारका! मी तुझ्या तपश्चर्येवर प्रसन्न आहे. पाहिजे तो वर मागून घे."

तारक ब्रह्मदेवाला प्रणाम करून म्हणाला–"देवा! मला त्रिलोक जिंकण्यात यश येईल असा वर देण्याची कृपा करावी शंकराच्या पोटी जन्मलेल्या मुलाशिवाय दुसऱ्या कोणाच्याही हाती मरण येणार नाही असा दुसरा एक वर द्यावा."

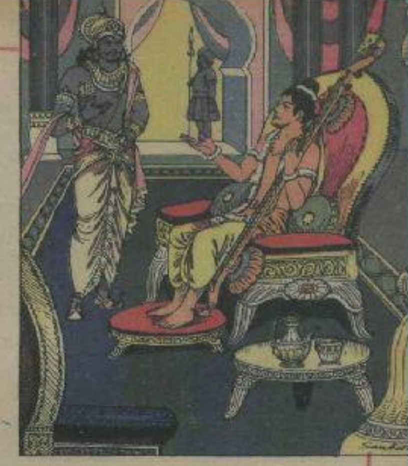
ब्रह्मदेवाने दोन्ही वर दिले आणि ब्रह्मलोकी प्रस्थान केले.

तारक आपली राजधानी शोणित नगर येथे येऊन पोहोचला आणि ब्रह्मदेवाकडून दोन्ही वर मिळाल्याचे मातेला व गुरुवर्य शुक्राचार्य यांना सांगून म्हणाला–"गुरूवर्य! आता त्रिलोक जिंकण्यास प्रारंभ करण्यासाठी एक सुमूहर्त सुचवा!"

शुक्राचार्यांनी सुचविलेल्या मुहूर्तावर तारक चतुरंग सेना घेऊन दिग्विजयाला निघाला. त्याने सरळ स्वर्गावर चाल केली आणि देवलोक जिंकला. त्यानंतर वरुणाला जिंकून त्याचा रथ व घोडे मागून घेतले आणि यमलोकावर स्वारी केली. अशा तऱ्हेने अष्ट दिग्गजांना जिंकले आणि त्यांच्याकडून अपार खंडणी वसूल करून आपल्या राजधानीला परत आला.

एक दिवशी नारद त्याच्या दर्शनाला आला तारकाने त्याचे सर्व प्रकारे स्वागत केले आणि हात जोडून समोर उभा राहून म्हणाला–"हे देवर्षे! मी आपल्या आशिर्वादाने दिग्विजय केला आहे. पुढे काय करावे आज्ञा करावी!"

नारद म्हणाला–"हे तारका! तू ब्रह्मदेवाकडून वर मिळवून दिग्विजय करू शकलास यात मोठेसे काय आहे? तुझा पराभव करण्याची शक्ति देखील कोणाच्या अंगात नाही, ही देखील त्या ब्रह्मदेवाची कृपा आहे. फक्त शंकराच्या पोटी जन्मलेला मुलगाच तुझा वध करू शकेल असा वर तू स्वतःच मागून घेतला आहेस. तेव्हां कैलास सोडून तू वैकुंठावर स्वारी करावीस असे मला वाटते."

कळीच्या नारदाने तो सल्ला देताच तारक वैकुंठावर चालून गेला. ब्रह्मदेवाचा वर त्याला मिळाला असल्याचे विष्णूला माहीत होते. त्याचा वध करणे आपल्याला शक्य नाही हे ओळखून त्याने सामोपचाराने गोड बोलुन तारकाला परतवले.

तिकडे हिमवान, शंकराने पार्वतीला सेवेस ठेवून घेण्यास कबूल झाल्यामुळे खुष झाला. म्हणून तो पार्वतीला व तिच्या सखींनाबरोबर घेऊन शंकर तपश्चर्या करीत होता. तेथे आला व शंकराला म्हणाला–"प्रभो! माझ्या या अबोध मुलीकडून सेवेत काही अंतर झाले तर क्षमा करावी." त्यानंतर पार्वतीला शंकराची सेवा कशी करावयाची हे मेनकेने समजावून सांगितले आणि ती पतीबरोबर घरी परतली.

त्या दिवसापासून पार्वती दररोज सकाळी उठून दुपारपर्यंत शंकराच्या सेवेला हजर राहू लागली. त्याला लागणारी फुले, फळे व पाणि आणून ठेवीं आणि घरी परत येऊन तिने काय केले ते आईवडिलांना सांगू लागली.

शोणितपूरला परत आल्यावर तारकासुर पुन्हां एकदा स्वर्गावर चालून गेला. आणि इंद्राच्या सिंहासनावर बसून देवांकडून आपली सेवा करवु लागला. तो दिग्पालकांना

फार त्रास देऊ लागला आणि ऋषि मुनींच्या यज्ञात विघ्न आणू लागला.

तेव्हां इंद्राला पुढे करून देव व ऋषी ब्रह्मदेवाकडे गेले व म्हणाले–"देवाधिदेवा! आपण तारकाला वरदान दिले आणि त्याने त्रिलोकाला 'त्राहि त्राहि' करून सोडले आहे." तेव्हां ब्रह्मदेवाने तारकाकडे जाऊन त्याला समजावून सांगितले की, त्रिलोक जिंकण्याचे काम पुरे झाले आहे. पण इंद्रपद मिळविण्याचा वर तू मागितला नव्हतास. तेव्हां तू शोणितपूरला राहून आपल्या सर्व साम्राज्याचा चक्रवर्ति म्हणून राहण्यातच तुझे व तुझ्या साम्राज्याचे हित आहे. इंद्राला व इतर दिक्पालकांना त्यांच्या त्यांच्या राज्यात राज्य करू दे. ते तुझे मांडलीक आहेत त्यांच्याशी वैर कां?

तारकाने ब्रह्मदेवाच्या सूचनेप्रमाणे राज्य इंद्राला परत केले. आणि शोणित-पूरला येऊन तेथूनच त्रिलोकावर राज्य करू लागला. तो दररोज शंकराची आराधना करू लागला.

इंद्राला स्वर्गाचे राज्य अशा तऱ्हेने पुन्हां परत मिळाले. पण हे तारकासुराच्या कृपेने मिळाले हे दुःख त्याच्या मनात सलत होते. म्हणून त्याने एक दिवशी आपले गुरु बृहस्पती यांना बोलावून त्यांचा सल्ला घेतला म्हणाला–"गुरुवर्य! मी त्रिलोकाचा अधिपती असून ही माझ्या डोक्यावर सतत तारकासुराचा अंकुश आहे. हे मला असह्य वाटत आहे. हा अपमान गिळून मी किती दिवस रहावयाचे? त्यापेक्षा मरण आलेले बरे. आपल्याला माहित नाही. असे काय आहे. तरी तारकासुराच्या वधाचा काही तरी उपाय सुचविण्याची कृपा करावी."

बृहस्पति म्हणाला–"माझ्यामते या बाबतीत ब्रह्मदेवाचा सल्ला घेणे बरोबर होईल. कारण त्याच्याच कृपेने तारकासुर जन्मला व त्याच्याकडून मिळालेल्या वर प्राप्तीमुळेच तो अखंड त्रिलोक जिंकू शकला."

बृहस्पतीच्या सल्ल्या प्रमाणे सर्व ब्रह्म-देवाकडे गेले व तारकाचा वध कसा होईल या विषयी त्याचा सल्ला घेतला.

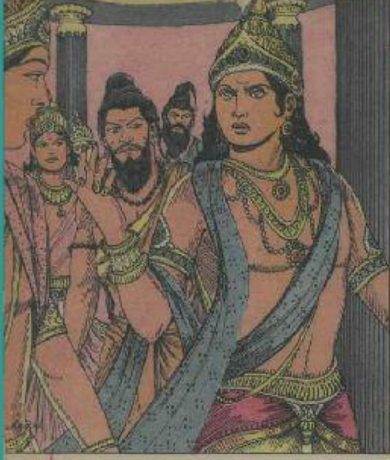
ब्रह्मदेव म्हणाला–"बाबा रे, शंकराच्या पोटी जन्मलेल्या व्यक्ति खेरीज कोणाच्याही हाती त्याला मरण नाही. मीच त्याला तसा वर दिला आहे. सती मरण पावल्यावर शंकराला वैराग्य आले. तो तपश्चर्या करू लागला. सतीनेच हिमवानाच्या पोटी जन्म घेतला. आणि शंकरालाच आपला पती मानून सेवा करीत आहे. तुम्ही शंकराचे मन पार्वतीकडे आकृष्ट होईल असे काही तरी करू शकल्यास आणि त्या दोघांचा विवाह होऊ शकल्यास शिवपार्वतीच्या पोटी जन्मलेला मुलगा तारकासुराचा वध करू शकेल." असा सल्ला देऊन ब्रह्मदेवाने इंद्रदिकांना निरोप दिला.

ब्रह्मदेवाच्या तोंडून तारकाच्या मरणाचे रहस्य कळल्यामुळे देव व देवता खूप आनं-दित झाल्या. त्यानंतर ते स्वर्गलोकात परतले. व त्यांनी कामदेवाला बोलावणे पाठवले. कामदेव येताच इन्द्राने त्याचा योग्य रूपाने आदर सत्कार केला व त्याला सिंहासनावर बसण्यास सांगितले व म्हटले–"मन्मथा, तारकाने ब्रह्मदेवाकडून वर प्राप्त करून त्याने तिन्ही लोकांवर विजय मिळवला आहे आणि आता गर्वाने

फुलून जाऊन तो देव व ऋषिंना त्रास देऊन त्यांच्या यज्ञात व तपश्चर्येत विघ्न आणत आहे मी तिन्ही लोकावर राज्य करत आहे परंतु तो माझ्यावरही अधिकार गाजवत आहे. त्याचे मरण केवळ ईश्वराच्या अंशापासून झालेल्या व्यक्तिच्या द्वारा शक्य आहे. शंकर कैलासावर तपश्चर्या करीत आहेत व पार्वती त्यांची सेवा करीत आहे. पार्वती जेव्हां शंकराची सेवा करीत असेल तेव्हां तुम्ही शंकराच्या मनांत तिच्याबद्दल मोह उत्पन्न करवा.

इंद्राचे म्हणणे ऐकून मन्मथ भयभीत झाला व विकल अवस्थेत म्हणाला–"शंकराच्या मनांत पार्वतीबद्दल मोह उत्पन्न

करणे मला शक्य तरी आहे कां? शंकर महान तपस्वी व क्रोधी आहे. जर कां त्याने त्याचा तिसरा डोळा उघडला तर तिन्हीं लोक भस्म होतील.

मन्मथाचे उत्तर ऐकून सर्वांनी त्याला म्हटले–"हे तू काय म्हणतो आहेस? ह्या तिन्ही लोकांत असा कोण आहे की, तो तुला वश न होईल असा. तुझ्यामुळेच तर मनुष्य प्राणी मोहमय होतात. त्यामुळेच तर सृष्टीचा हा क्रम चालू आहे. तुझ्या फुलांच्या बाणानें कोणाचीही तपश्चर्या भंग होते आणि हे काम तर देवतांचे आहे. तुझ्यामुळे तर जगाचे रक्षण होते. तुझ्या मदतीला मलय मारूत, वसंत व शुक पिक

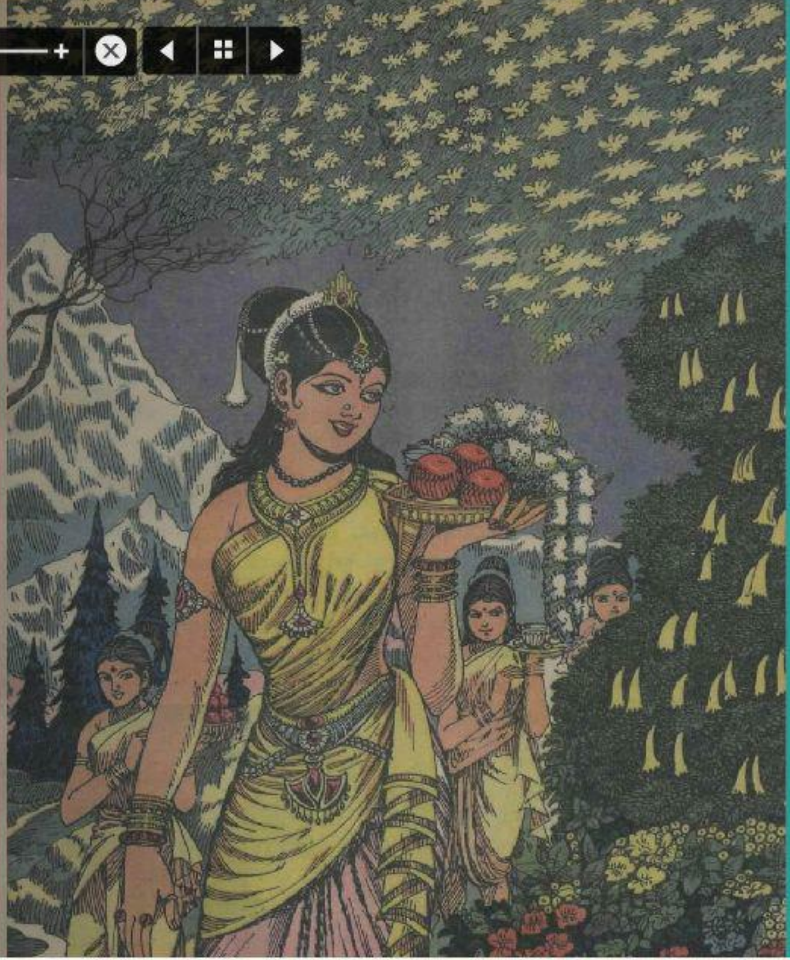

ह्याला आपल्या बरोबर घेऊन जा. आम्ही पण बरोबर येऊन तुला मदत करू. तू आपल्या मोहमयी बाण चालवून शंकराला वशीभूत करून घे."

देवतांचे बोलणे ऐकून कामदेवाचा आनंद गगनात मावेनासा झाला. त्यांने शंकरावर आपले मोहपाश घालून पार्वतीवर त्यानें आकृष्ट व्हावे असा निश्चय केला. ह्या-नंतर त्यांने आपले पांच फुलांचे बाण व व वसंतला बरोबर घेऊन शुकाच्या वहाना-वर बसून निघाला. शंकर बेलाच्या वनात तपश्चर्या करीत होते. कामदेव तेथे जाऊन एका गुप्त जागेत लपून बसला. व पार्वतीच्या येण्याची वाट पाहू लागला.

कामदेव तेथे प्रवेश करताक्षणीच बेल-वृक्षांनी भरलेला वन प्रदेश फुलाफलांनी भरून शोभायमान झाला. झाडांवर कोकीळ व पोपट मैना बसून आनंद कुजन करू लागले. थोड्यावेळाने पार्वती आपल्या सखींच्या बरोबर तेथे पोहचली. तिने येतांना आपल्या बरोबर फळफुले सुगंधी द्रव्ये आणली होती. त्या वनातली शोभा पहा-ताच ती आश्चर्य चकित झाली. व नंतर शंकराजवळ आली.

शंकराने डोळे उघडून पार्तंतीकडे पाहिले. पार्वती त्याला आज वेगळीच भासू लागली. परंतु शंकराने त्याचे काय कारण असावे

ह्याचा विचार केला नाही व तो परत तपश्चर्येत मग्न झाला.

पार्वतीने षोडशोपचाराने पुजा केली व नमस्कार करीत ध्यान करीत त्याच्या समोर उभी राहीली. तेव्हां शंकराने परत पार्वतीकडे पाहिले व तिच्याकडे एकटक मोहित होऊन पाहू लागला.

ह्यानंतर पार्वती तेथून जावयास निघाली. तेव्हां काय देवाने एक-एक करीत पुष्पबाण सोडले. ते त्याच्या हृदयाला लागून पडले. मन्मथाच्या चारी बाणांचा त्याच्यावर उपयोग झाला नाही. तेव्हां कामदेवाने आपला पांचवा निछोत्पल बाण शंकरावर नेम करून मारली. तो शंकराचे हृदय जमखी करू शकला. त्याने शंकर विचलीत झाला. तो रागाने उठून किचाळू लागला–"कोणत्या दुष्टाने माझ्यावर फुलांच्या बाणाचा नेम केला." असे म्हणत क्रोधाने उठून उभा राहिला व त्याने आपला तीसरा डोळा उघडला. त्यातून भयंकर अग्नी ज्वाळा बाहेर पडू लागल्या व त्याने सारे वन जळून खाक झाले. त्याच बरोबर कामदेवसुद्धा जळून राख झाला.

ह्यानंतर इंद्र व देवांनी शंकराच्याकडे जाऊन त्याला प्रसन्न करून घेत त्याचे गुणगान केले. तेव्हां शंकराने आपला तिसरा डोळा बंद केला व सर्व अग्नीला परत आपल्यात सामावले. त्यावेळी मन्मथची बायको रतीदेवी हिने शंकराला प्रार्थना करीत म्हटले–"हे सदाशिवा, ह्या कामाच्या बाबतीत माझ्या पतीची काहीही चुक नाही. माझ्या पतीला ह्या इंद्र व इतर देवतांनी प्रेरणा दिली की, जर आपल्या पासून पार्वतीला गर्भ राहून मुलगा झाला तर तो तारकाचा संहार करेल. त्यामुळे इंद्र व इतर देवांनी पार्वतीकडे आपण आकृष्ट व्हावे ह्याकरीता माझ्या पतीला आपल्या मनामध्ये मोह उत्पन्न करण्यास प्रवृत्त केले. त्यामुळे माझ्या अपराधांना क्षमा करून मला पतीची भिक्षा घाला. व आपण पार्वती बरोबर विवाह करून ह्या जगाचे रक्षण करावे ?"

गर्वाचा परिणाम

बगदाद शहराजवळच्या एका छोट्या गावात इस्माईल नावाचा एक खाटीक रहात होता. त्याच्या खाटीक खान्याच्या जवळपास दुसरे खाटीकाचे कोणतेही दुकान नव्हते. त्यामुळे त्यांचा खूप चांगला तेजीत धंदा चालला होता.

एक दिवस इस्माईलच्या दुकानात एक म्हातारा माणूस आला म्हाताऱ्याने इस्माईलला विचारले–"हे बघ बाबा, मला एक शेर कोवळे मांस पाहिजे आहे."

कोवळ्या मांसा करीता म्हातारे बुवा तुम्हांला चांदीचा एक रूपया द्यावा लागेल!" इस्माईल म्हणाला.

म्हाताऱ्याने आश्चर्याने लटपटत विचारले–"काय म्हणालास? एक शेर मांसाला चांदीचा एक रूपया पडेल?" "आमच्या देशात तर चांदीच्या एका रूपयाला एक बकरी सुद्धा आम्ही खरेदी करू शकतो!"

ते ऐकून इस्माईल नाराजीनेच म्हणाला–"तुम्हांला जर तेवढी किंमत देणेशक्य नसेल तर तुम्ही माझ्या दुकानातून बाहेर जावे हेच बरे."

तेव्हां तो म्हातारा गालातल्या गालात हसत एक चांदीचा रूपया देऊन एक शेर मांस घेऊन निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी परत तो परदेशी म्हातारा आला व भाव न विचारताच एक शेर मांस घेऊन चांगला चमकणारा चांदीचा एक रूपया देऊन जाऊ लागला.

तेव्हां इस्माइलने त्याला तो रुपया परत करीत म्हटले–"बाबा, आज मांसाची किंमत वाढली आहे. आज एक शेर मांसाला तुम्हांला दोन रुपये पडतील!"

म्हातारा आज सुद्धा मंद हसला व इस्माईलच्या हातात दोन रुपये देत एक शेर मांस घेऊन निघून गेला.

परंतु म्हाताऱ्याने जे चांदीचे तीन रुपये दिले होते. ते त्या दिवशी रात्री तीन लाकडाच्या तुकड्यात बदलून गेले.

तिसऱ्या दिवशी जेव्हां तो म्हातारा इस्माईलच्या दुकानात आला. तेव्हां इस्माईलने त्यांची मुंडी पकडली व विचारले–"अरे, म्हाताऱ्या तुझी ही हिम्मत! मलाही बनवायचा प्रयत्न करतोत कां?"

परंतु म्हातारा थोडाहां विचलीत झाला नाही. उलट त्याला धमकावत म्हणाला–"मी बनवायचा प्रयत्न केला नाही तूच केलास."

ते ऐकताच इस्माईल दांतओठ खात त्या म्हाताऱ्याला बडवू लागला. तेव्हां म्हातारा जोरजोरात किंचाळून म्हणाला–"लोकहो कोणीतरी मला वांचवा, मला वांचवा."

म्हाताऱ्याचे किंचाळून बोलणे ऐकताच रस्त्यावर जाणारे सर्वजण तेथे गोळा झाले.

"हा धूर्त माणूस दोन दिवस मला खोटी नाणी देऊन माझ्याकडून मांस घेऊन जात होता." इस्माईलने त्या लोकांना सांगितले.

"सज्जन लोकहो, ऐका हा मला जे घाणेरडे मांस देत होता. त्या करीता मी चांदीची नाणी देणारा काही मूर्ख नाही. मला समजले होते की, हा बकरीचे मांस सांगून कुत्र्याचे मांस विकत होता. ही गोष्ट मी तुम्हांला सर्वांना सांगेन म्हणून हा मला धूर्त म्हणत होता" म्हाताऱ्याने सांगितले.

तेवढ्यात गर्दीतल्या एकाने त्याची परिक्षा घेण्याचे ठरवले व विचारले–"काय तू हे सिद्ध करून दाखवू शकतोस कां?"

"माझा पूर्ण विश्वास आहे की, मी हे सिद्ध करू शकतो!" असे म्हणत तो म्हातारा त्या सर्वांना त्या इस्माईलच्या दुकानाच्या पाठीमागे घेऊन गेला. तेथील दृश्य पहाताच सर्वजण आश्चर्याने तोंडात बोटे घालू लागली.

इस्माईलने आपल्या पाठीमागच्या आवारात जेथे बकऱ्या बांधून ठेवल्या होत्या त्या सर्व कुत्र्याच्यात बदलून गेल्या. ते पाहून इस्माईलचे डोकेच चक्रावले. थोड्या वेळाने स्वतःला सांभाळून तो लोकांना सांगू लागला की हा म्हातारा कोणी जादुटोणा करणारा मांत्रिक आहे. परंतु जमावातील लोकांनी त्याला बदडून काढले. तेव्हां त्याला सर्वांनी नेऊन शहरातील शासन अमीरकडे आणले.

अमीरने सर्व गोष्ट ऐकून घेतली व संतापाने त्याला ओरडत म्हटले–"अरे दुष्टा, मला वाटलेच होते माझा स्वयंपाकी सुद्धा कित्येक दिवसांपासून तुझ्या दुकानातून मांस विकत घेत होता. मी तुझे तुकडे तुकडे करून टाकेन." असे म्हणत त्याने आपल्या समोर असलेल्या पोथीची पाने उलट सुलट करून पाहिली व एक दिर्घ श्वास घेत म्हणाला–"तुझे नशीब जोरदार आहे. तू जो अपराध केला आहेस. त्या करीता मी तुला फाशीची शिक्षा देणार होतो. परंतु ह्या शिक्षा पत्राप्रमाणे ते त्याच्या विरूद्ध आहे. असे म्हणत त्याने आपल्या शिपायांना बोलावले व हुकूम दिला–"तुम्ही ह्या दुष्टाला घेऊन जाऊन शंभर फटके द्या." नंतर ह्याचा डावा डोळा फोडा आणि नंतर ह्याला आपल्या शहरातील सीमेपार फेंकून द्या." तुझे घर व दुकान सुद्धा आजपासून सुलतानाच्या अधीन होणार आहे."

शिपायांनी अमीरच्या आदेशानुसार इस्माईलला फटके दिले. नंतर त्याचा डावा डोळा फोडला व त्याला घेऊन जाऊन देशच्या सीमेपार फेकून दिले.

इस्माईल असा विचार करीत दुःखी झाला की अहंकार व धनाचा लोभ ह्या मुळेच आपली अशी अवस्था झाली. नंतर तो ते शहर सोडून दुसऱ्या शहरात पोहोंचला व तेथे भीक मागून आपले दिवस घालवू लागला. एक दिवस त्याच्या भिकारी मित्रांनी गप्पा मारीत असतांना त्याला समजावंत म्हटले–"अरे बाबा, ह्या शहराचा

सुलतान शकुनांवर खूप विश्वास ठेवतो. कोणी जर काणा असेल तर तो अपशकुन मानून त्याला फटक्याची शिक्षा देतो. त्यातून जर त्याचा डावा डोळा आंधळा असेल तर त्याला फांशीची शिक्षा नक्कीच. तर तू त्याच्या नजरेस न पडशिल ह्याची काळजी घे व त्यातून स्वतःला वांचव."

ह्यानंतर एक दिवस इस्माईल भीक मागण्या करीता राजमार्गावरून जात होता.

तेव्हां अचानक गडबड गोंधळ ऐकू येऊ लागला. काही घोडेस्वार रस्त्यावरील गर्दीला हटवत पुढे पुढे येत होते. चौकशी करीताच इस्माईलला समजले की, त्या रस्त्याने सुलतान जाणार आहे. तेव्हां त्याला इतर भिकाऱ्यांनी सांगितलेली गोष्ट आठवली. त्यामुळे तो झटक्यात समोर दिसणाऱ्या दारातून आत घुसला.

दुसऱ्या क्षणी तीन गुंडे त्याच्यावर हल्ला करू ओरडू लागले–"अरे, बदमाश आता आमच्या तावडीतून कसा सुटशील! इकडे तीन दिवसांपासून तू आमच्या गैरहजेरीत आमच्या स्वयंपाक घरातून सर्व चीज वस्तू पळवून नेत होतास नां!" असे म्हणत त्या तिघांनी त्याला खूप बडवून काढले व गल्लीतून बाहेर फेंकून दिले.

थोड्या वेळाने इस्माईल शुद्धीवर आला व त्याच्या मनात विचार आला की, आता ह्या शहरात रहाणे सोयिस्कर होणारे नाही असा विचार करून तो दुसऱ्या शहरात पोहोचला. तेवढ्यात मध्ये इस्माईलच्या छोट्या भावाला आपल्या थोरल्या भावाची झालेली, दुर्धर अवस्था समजली.

इस्माईलने आपली सर्व कहाणी व अनुभव आपल्या छोट्या भावाला सांगितली व सल्ला दिला–"अरे, मी माझ्या लोभामुळेच अशा संकटाना बळी पडलो. तू सुद्धा माझ्याच प्रमाणे मांस विकून पैसा कमावला आहेस. परंतु एक गोष्ट लक्षात ठेव. तू कधीही आपल्या मधे गर्व व अहंकार इत्यादी दुर्गुणांना जागा देऊ नको. दुसऱ्याना धोका देण्याचा प्रयत्न कधीही करू नकोस.

पक्षी आणि प्राणी

रानटी म्हशी

शंभर वर्षांपूर्वी पूर्व अमेरिकामध्ये पूर्व व पश्चिमेला जोडणारा एक लांब रेल्वेमार्ग ह्यांच्या निर्मीतीचे काम केले गेले. पूर्व व पश्चिम समुद्र किनाऱ्यांना वहातुकीच्या दृष्टीनी ह्याचा चांगला उपयोग झाला. परंतु ह्या रेल्वेमार्ग तयार करणाऱ्या मजुरांच्या खाण्या करीता तेथे विशेष प्रसिद्ध असलेल्या रानटी म्हशी असंख्य मारल्या गेल्या. हा रेल्वेमार्ग तयार करण्याचे काम अठरा महिने चालू होते. त्यामध्ये बफलो बिल नावाच्या प्रमुख शिकारीने दररोज सत्तर म्हशीच्या हिशोबान चार हजार जंगली म्हशींना ठार मारून टाकले.

नंतर परत रानटी म्हशींच्या विरुद्ध संरक्षणाच्या हेतूने न्यायालयात ही गोष्ट नेण्यात आली. म्हणून अमेरिकेत तीस हजार रानटी म्हशी आणि कॅनडात २० हजार रानटी आता स्वेच्छेने संचार करीत आहेत.

भारत देशात भैसन नावाने संबोधली जाणारी रानटी म्हशीचे कातडे अत्यंत प्राचीन काळी पहाडात रहाणाऱ्या लोकांचे तंबू व पोशाखा करीता वापरली जात. ते मांस खात.

अत्यंत दणकट डोकी असलेल्या ह्या म्हशी प्राचीन काळात चारा शोधण्या करीता दऱ्याखोऱ्यात नदी नाल्यातून हिंडत पोहत पुढे पुढे जात रहातांत. ह्याचा कळपात पुढे नर म्हैस त्याच्या पाठीमागून मादी म्हैस नंतर त्यांची बछडी जातात. जर मार्गात कोणते संकट आले तर सर्वांत प्रथम नर त्यांना लढा देतात. कोणत्याही कालखंडात युरोप एशिया व उत्तर अमेरिका ह्या राष्ट्रात इकडून तिकडून रानटी म्हशी संचार करीत होत्या. त्यावेळी ह्या तिन्ही राष्ट्रांना जोडणार भू-भाग होता. नंतर काही कालक्रमाने जलमग्न होऊन गेला. त्यामुळे सर्व तिन्ही भाग वेगवेगळे झाले व रानटी म्हशीचे जाणे येणे बंद होऊन त्या त्या राष्ट्रापुरतेच राहिले.

